



EuregioProject
HAND IN HAND



EuregioProject Hand in Hand

Arbeidsparticipatie van mensen met verstandelijke beperkingen in Nederland

Regels, wetten en voorbeelden

Mw. Drs. Enid Reichrath
Dhr. Prof. Frans Nijhuis

Oktober 2010

www.euregioprojekt-handinhand.nl



Inhoudsopgave

1	Inleiding.....	2
2	Grondrechten en antidiscriminatie.....	4
2.1	Grondrechten voor mensen met verstandelijke beperkingen.....	4
2.2	Antidiscriminatie op grond van (verstandelijke) beperkingen	5
3	Indiceren van verstandelijke beperkingen	7
3.1	Achtergrond.....	7
3.2	Indicatiestelling verstandelijke beperking	8
3.3	Wet en regelgeving indicatiestelling	11
4	Onderwijsparticipatie	15
4.1	Achtergrond.....	15
4.2	Onderwijsmogelijkheden in Nederland	15
4.3	Wet- en regelgeving onderwijsdeelname.....	19
4.4	Cijfers onderwijsdeelname.....	25
5	Arbeidsparticipatie	29
5.1	Achtergrond.....	29
5.2	Wet- en regelgeving arbeidsparticipatie	31
5.2.1	<i>Wetgeving arbeidsparticipatie</i>	32
5.2.2	<i>Voorzieningen & hulpmiddelen</i>	37
5.3	Re-integratiebedrijven en werkgelegenheidsorganisaties geregeld bij wet.....	39
6	Opties voor arbeidsparticipatie	41
6.1	Achtergrond.....	41
6.2	Onbetaald werk	46
6.3	Betaald werk met ondersteuning	48
6.4	Betaald werk op reguliere markt of zelfstandig	50
6.5	Aanbevelingen	51
	Literatuur	52
	Websites	55
	Persberichten	56
	Colofon.....	57

1 Inleiding

Meedoen naar vermogen als het gaat om werk, oftewel (arbeids)participatie, is het belangrijkste uitgangspunt geworden bij de uitvoering van de sociale zekerheid in Nederland. Bij de beleidsontwikkelingen op dit terrein zijn drie rapporten bepalend geweest:

- 'Naar een toekomst die werkt' met daarin een advies over het vergroten van de arbeidsparticipatie in het algemeen (Commissie Arbeidsparticipatie onder leiding van dhr. Bakker, 2008).
- 'Meedoen zonder beperkingen' over de vergroting van de participatie van jongeren met een beperking (Sociaal-Economische Raad, 2007).
- 'Werken naar vermogen' met daarin een advies over een fundamentele herbezinning van de wet op de sociale werkvoorziening (Commissie fundamentele herbezinning WsW onder leiding van Dhr. de Vries, 2008).

Redenen voor deze grote nadruk op arbeidsparticipatie zijn de vergrijzing en de daarmee verwachte spanning op de arbeidsmarkt (Commissie Arbeidsparticipatie, 2008), het snel stijgend aantal jongeren met beperkingen die een beroep doen op een uitkering (Sociaal-Economische Raad, 2007) en het grote aantal mensen dat niet regulier in een beschutte omgeving werkt (Commissie fundamentele herbezinning WsW).

Om participatie in arbeid te bevorderen is de sociale zekerheidswetgeving aangepast. Deze is de laatste jaren meer gericht op het vergroten van de terugkeer naar arbeid van mensen met een beperking en maakt het moeilijker om een uitkering te krijgen op grond van een handicap of beperking. Tegenover het recht op een uitkering komt de plicht te staan om te participeren, althans je in te spannen om te werken naar vermogen.

De situatie op de arbeidsmarkt, die verslechterd is als gevolg van de economische crisis die in het najaar van 2008 ontstond, limiteert de mogelijkheden voor arbeidsparticipatie voor mensen met een beperking.

De genoemde crisis leidt tot grote aantallen mensen zonder baan. Sinds de zomer 2008 loopt het aantal werklozen op in Nederland. Aanvankelijk wordt het aantal werklozen in 2010 geschat op 675.000 (Centraal Bureau voor de Statistiek) tot 900.000 (UWV¹) (website De Volkskrant, 17 februari 2009). In het voorjaar van 2010 tonen de cijfers minder negatief en is een eerste daling van de werkloosheid te zien sinds de zomer van 2008 (website Het Financieel Dagblad, 2010; persbericht Centraal Bureau voor de Statistiek, 21 mei 2010). Gecorrigeerd voor het seizoen lag de werkloosheid in de periode februari-april 2010 op 437.000, 9 duizend minder dan in de voorgaande drie maanden. Cijfers van UWV laten zien dat ook het aantal ingeschreven werkzoekenden en het aantal werkloosheidsuitkeringen is afgenomen (website Het Financieel Dagblad). In juni 2010 is een verdere daling van de werkloosheid te zien (website de Volkskrant). Deze daling van de werkloosheid komt vooral ten goede aan laagopgeleide mannen in de industriector. Zij profiteren van de lage koers van de Euro.

Toch stelt het Centraal Bureau voor de Statistiek dat het te vroeg is om te concluderen dat de oplopende werkloosheid ten einde is. In het eerste kwartaal van 2010 is geen daling van het aantal openstaande vacatures te zien en kromp het aantal banen fors.

¹ Het UWV komt op hogere schattingen uit, omdat zij alle mensen meetellen die als werkzoekenden staan ingeschreven. Dat zijn bijvoorbeeld ook mensen die een opleiding volgen.

Vooraf onder jongeren stijgt de werkloosheid sterk. Het UWV ziet het aantal werkloze jongeren snel toenemen. In 2009 stijgt het aantal werklozen onder de 35 jaar met minimaal 55 procent, in 2010 met ruim een derde. Ook ouderen zullen komende jaren vaker werkloos worden, maar hun toename is lager dan gemiddeld vanwege de betere ontslagbescherming en mogelijkheden voor vroegpensioen (website De Volkskrant).

Bovengenoemde cijfers laten zien dat het aantal werklozen groot is. Het is lastiger om een baan te vinden, voor mensen met en zonder beperkingen. Het is bekend dat de arbeidsparticipatie van mensen met beperkingen achter blijft bij die van mensen zonder beperkingen. Ondanks inspanningen en goede initiatieven in de laatste jaren om hier verbetering in te brengen, is de achterstand nog niet ingelopen (Jehoel-Gijsbers, 2010). Oftewel, de afstand tot de arbeidsmarkt is groter van mensen met beperkingen. In tijden van hoge werkloosheid zullen mensen met beperkingen 'als laatste aan de beurt zijn'.

Onderzoek toont dat voor jongeren met een arbeidsongeschiktheidsuitkering Wajong (Wet Werk en Arbeidsondersteuning Jonggehandicapten); zie ook hoofdstuk 2: Wajong), het vinden van werk een minder groot probleem is dan het behouden van werk (Jehoel-Gijsbers, 2010). Jongeren met een verstandelijke beperking hebben vaak een uitkering in het kader van deze Wajong. Op basis van de mogelijkheden die gecreëerd worden door de Wajong kunnen zij op allerlei manieren ondersteund en begeleid worden naar het vinden en houden van voor hen passend werk. Mensen met verstandelijke beperkingen bevinden zich zowel op de reguliere als de beschermde arbeidsmarkt. Deze beschermde arbeidsmarkt betreft arbeidsplaatsen in reguliere bedrijven (supported employment) en instellingsgebonden werkplekken, zoals binnen de sociale werkvoorziening (sheltered employment). De mate van 'bescherming', van begeleiding en ondersteuning alsmede de mate van taakcomplexiteit varieert al naar gelang de mogelijkheden en behoeften van de werknemer.

De rapporten *Werken naar Vermogen* en *Beperkt aan het werk* melden dat werken in de sociale werkvoorziening meer loon oplevert dan werken in de reguliere sector (Commissie fundamentele herbezinning WsW onder leiding van Dhr. de Vries, 2008; Jehoel-Gijsbers, 2010). Nederlandse wetgeving is op deelterreinen dusdanig tegenstrijdig, dat het soms aantrekkelijker is om niet te werken dan om dat wel te doen. Zo kan bijvoorbeeld in bepaalde situaties een parttime betaalde baan leiden tot een vermindering van de mate van arbeidsongeschiktheid en daarmee tot een verlaging van de uitkering op grond van arbeidsongeschiktheid (Wajong), waarbij het opgetelde inkomen (salaris en uitkering) lager uitkomt, dan wanneer de uitkering volledig behouden was. Onder de streep komen ze dan op een lager inkomen uit (Verlaan, 2009). Door de tegenstrijdigheden staat de wet- en regelgeving soms participatie in de weg of bevorderen ze het ongewenste gedrag (Sociaal Economische Raad, 2007).

Dit rapport biedt inzicht in de huidige situatie van wetten en regels ten aanzien van de arbeidintegratie van mensen met verstandelijke beperkingen, hun grondrechten, onderwijsdeelname en mogelijkheden voor werk. Praktijkvoorbeelden illustreren de Nederlandse situatie anno 2010. De informatie is afkomstig uit diverse bronnen zoals onderzoeksrapporten, boeken, artikelen, persberichten, foldermateriaal, brochures en websites naar aanleiding van documentenanalyse.

2 Grondrechten en antidiscriminatie

Dit hoofdstuk beschrijft de grondrechten van mensen met verstandelijke beperkingen en geeft inzicht in de regels en wetten voor antidiscriminatie op grond van verstandelijke beperkingen. Voorop gesteld het volgende: in Nederland is geen specifieke wet- en regelgeving voor de doelgroep mensen met een verstandelijke beperking. Wel zijn er wetten en regels ten aanzien van handicap en chronische ziekten, waar deze groep onder valt. Daar waar het universele rechten betreft, gelden deze uiteraard ook voor mensen met verstandelijke beperkingen.

2.1 Grondrechten voor mensen met verstandelijke beperkingen

Grondwet Artikel 1

Artikel 1 van de Nederlandse Grondwet gaat over gelijke behandeling en verbiedt discriminatie. De Grondwet noemt expliciet vijf gronden waarop discriminatie verboden is. De grond 'beperking en chronische ziekte' ontbreekt in deze opsomming. De Chronisch zieken en Gehandicaptenraad (CG-raad) vindt dat de Nederlandse wetgeving over gelijke behandeling op grond van handicap en chronische ziekte allesomvattend, krachtig en effectief moet zijn. Daarom pleit zij al geruime tijd voor een wijziging van Artikel 1 van de Grondwet, waarbij de grond 'beperking en chronische ziekte' in Artikel 1 wordt opgenomen (website CG-raad).

De 22 VN Standaardregels (1993)

De Verenigde Naties en alle lidstaten (waaronder Nederland) aanvaardden in 1993 unaniem 'de 22 VN Standaardregels Gelijke kansen voor mensen met een handicap'. Afgekort worden deze meestal de '22 Standaardregels' genoemd. Het doel van deze regels is dat mensen met beperkingen dezelfde kansen en mogelijkheden krijgen en plichten hebben als andere burgers. De Nederlandse overheid is verplicht om de Standaardregels uit te voeren (website Lokale Versterking Ggz Wmo; FvO, 1999).

Bovenstaande houdt in dat alle burgers gelijke rechten hebben (Heeringa et al., 2004). Dit betekent dat behoeften van iedere burger even belangrijk zijn, die behoeften het uitgangspunt moeten zijn voor de inrichting van de samenleving, en dat alle middelen zodanig ingezet moeten worden dat iedereen gelijke kansen heeft. Aspecten van deze samenleving zijn onderwijs en arbeid en geïntegreerde structuren voor mensen met beperkingen (Heeringa et al., 2004).

'Agenda 22' is een uitwerking van de VN Standaardregels (2006). De Agenda beschrijft een methode om in elke gemeente beleid te maken vanuit de 22 Standaardregels. Concreet houdt dit in: beleid maken door op een gelijkwaardige manier samen te werken met de belangenorganisaties en gebruik te maken van de kennis en ervaring van ervaringsdeskundigen (website Lokale Versterking Ggz Wmo). Het gaat in Agenda 22 bijvoorbeeld om een toegankelijke infrastructuur in de gemeente (bushaltes, openbare gebouwen) en toegankelijke informatievoorziening zoals via websites en brochures.

Verenigde Naties-verdrag

Ook de Verenigde Naties (VN) houden zich bezig met de rechten van mensen met een beperking. In 2006 hebben de VN het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap opgesteld. Eenentwintig landen hebben dit verdrag ondertekend. Ondertekening verplicht een land ervoor te zorgen dat mensen met een (functie-)beperking gelijkwaardig aan de samenleving kunnen deelnemen. Nederland heeft in 2007 het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een

handicap ondertekend. Het kabinet heeft het verdrag echter nog niet omgezet in nationale wet- en regelgeving (ratificatie). Wanneer de overheid dit ratificeert kunnen mensen met een functiebeperking aanspraak maken op de rechten die in het verdrag zijn vastgelegd. Na ratificatie kan het beleid in Nederland niet langer vrijblijvend zijn. Gelijkwaardigheid van mensen met een beperking wordt dan een (internationale) verplichting en niet langer een kwestie van goede wil. Ratificatie van dit verdrag noodzaakt de Nederlandse overheid om bestaande wetten te toetsen aan het verdrag en zo nodig aan te passen. Achterstelling van mensen met een beperking kan zo voorkomen worden (website CG-raad).

Wet Maatschappelijke Ondersteuning

De Wet Maatschappelijk Ondersteuning (WMO), ingevoerd op 1 januari 2007, is een participatiewet, gericht op het creëren van voorwaarden voor het realiseren van de participatie van mensen met beperkingen. De wet wordt uitgevoerd door de Nederlandse gemeenten en geeft hen de taak om in overleg met burgers en belangenorganisaties een samenhangend beleid te ontwikkelen. De WMO roept hiermee iedereen, dus ook 'gewone' burgers, op om actief bij te dragen aan de participatie van alle mensen met beperkingen door hun verantwoordelijkheden te nemen (Koops en Kwekkeboom, 2005). Daarnaast kunnen mensen met beperkingen op grond van de WMO aanspraak maken op voorzieningen die gericht zijn op het bevorderen van maatschappelijke participatie, wanneer dreiging van uitsluiting ontstaat, zoals vervoer en woningaanpassingen (Kwekkeboom en van Weert, 2008).

2.2 Antidiscriminatie op grond van (verstandelijke) beperkingen

Wet Gelijke Behandeling op grond van handicap en chronische ziekte: WGB h/cz

Ongelijke kansen en een gebrekkige rechtspositie verhinderen een volwaardige deelname van mensen met een beperking aan de maatschappij. Om uitsluiting en discriminatie tegen te gaan, is in december 2003 de Wet Gelijke Behandeling op grond van handicap en chronische ziekte ingevoerd (WGB h/cz). Het gaat om langdurige handicaps of chronische ziekten.

Deze wet geldt voor onderwijs en arbeid. Andere terreinen zijn wonen en rechtsbescherming. De wet moet nog naar een aantal belangrijke terreinen worden uitgebreid, waaronder goederen en diensten en openbaar vervoer. De Chronisch ziekten en Gehandicaptenraad (CG-raad) vindt dat het kabinet hier onvoldoende haast mee maakt.

Algemeen

De WGB h/cz regelt dat onderscheid maken op grond van handicap en chronische ziekte niet is toegestaan, inclusief intimidatie. Met intimidatie wordt gedrag bedoeld dat verband houdt met handicap of chronische ziekte en dat tot doel of gevolg heeft dat de waardigheid van de persoon wordt aangetast en dat een bedreigende, vijandige, beledigende, vernederende of kwetsende omgeving wordt gecreëerd. Slechts in een aantal situaties is het maken van onderscheid toegestaan. Bijvoorbeeld wanneer de veiligheid en de gezondheid van werknemers, dan wel studenten en scholieren in het geding zijn. Tevens is onderscheid toegestaan, indien speciale voorzieningen of hulpmiddelen nodig zijn, waardoor betreffende werknemer, scholier of student zijn/haar werk of studie (gelijkwaardig) kan uitvoeren. Dit betekent dat de werkgever of onderwijsinstelling verplicht is doeltreffende maatregelen/ aanpassingen op de werk- of onderwijsplek te realiseren, tenzij deze een onevenredige belasting vormen. Aanpassingen kunnen materieel van aard zijn, zoals een andere bureaustoel of een laptop met specifieke software, maar ook immaterieel zoals een afspraak over aangepaste werk- cq schooltijden. De Commissie Gelijke

Behandeling is het aanspreekpunt voor iedereen, zowel werknemers/scholieren en studenten als werkgevers, die vragen hebben of advies behoeven ten aanzien van gelijke behandeling. Voor mensen met een beperking betekent de WGB dat zij hun werkgever en onderwijsinstelling kunnen aanspreken op ongelijke behandeling (website Commissie Gelijke Behandeling, www.cgb.nl).

Onderwijs

In beginsel was de WGB h /cz enkel van toepassing binnen het beroepsonderwijs en wetenschappelijk onderwijs. Sinds 1 augustus 2009 is de wet uitgebreid naar het reguliere basisonderwijs en voortgezet onderwijs (website Commissie Gelijke Behandeling, uitbreiding WGB h/cz, www.cgb.nl). Het verbod op ongelijke behandeling geldt niet bij de toelating tot en deelname aan het speciaal onderwijs (zie ook hoofdstuk 4).

De uitbreiding van de wet naar basis- en voortgezet onderwijs leidt er niet toe dat iedere leerling met een handicap of chronische ziekte altijd recht heeft op toelating tot een reguliere school van zijn of haar keuze. Het schoolbestuur kan namelijk geschiktheidseisen aan leerlingen stellen. Als in het basis- en voortgezet onderwijs sprake is van ongelijke behandeling, kunnen betrokkenen in eerste instantie terecht bij een onderwijsconsulent. Als dit niet tot een oplossing leidt, kan men altijd nog bij de Commissie Gelijke Behandeling terecht.

Het verbod ten aanzien van ongelijke behandeling in het onderwijs, geldt voor de toegang tot onderwijs, het aanbieden van onderwijs, het afnemen van toetsen en het afsluiten van het onderwijs. Bovendien bepaalt de wet dat als (een ouder van) een leerling of student met een beperking om een doeltreffende aanpassing vraagt, de school verplicht is om deze te realiseren. Alleen als dit onevenredig belastend is, kan de school dit weigeren.

Bij een doeltreffende aanpassing kan gedacht worden aan aangepast lesmateriaal, aangepast lesrooster en extra tijd voor examens.

Arbeid

Als het gaat om werk, betekent de WGB h/cz gelijke behandeling in het hele arbeidsproces, van sollicitatie tot en met ontslag, inclusief arbeidsvoorwaarden. Mensen die zich op de werkvloer wegens handicap of chronische ziekte ongelijk behandeld voelen, kunnen op grond van deze wet een klacht indienen bij de Commissie Gelijke Behandeling. Dit geldt ten aanzien van (website Commissie Gelijke Behandeling, www.cgb.nl):

- a. aanbod van banen en sollicitatieprocedure;
- b. het aangaan en het beëindigen van een arbeidsverhouding;
- c. het aanstellen tot ambtenaar en het beëindigen van het dienstverband van een ambtenaar;
- d. arbeidsbemiddeling;
- e. arbeidsvoorwaarden;
- f. het laten volgen van onderwijs, scholing en vorming tijdens of voorafgaand aan een arbeidsverhouding;
- g. bevordering;
- h. arbeidsomstandigheden.

Deze wet voorziet er niet in dat werknemers met een beperking voorrang hebben bij sollicitatieprocedures. Er is zagezegd geen positieve discriminatie. De beste sollicitant 'wint' en daarmee zijn mensen met beperkingen in ongelijke positie ten opzichte van mensen zonder beperkingen. Nederland kent in tegenstelling tot Duitsland geen quotumregeling. Werkgevers hebben geen enkele verplichting om in hun een personeelsbestand een bepaald percentage werknemers met beperkingen te hebben.

3 Indiceren van verstandelijke beperkingen

3.1 Achtergrond

Segregatie

Verstandelijke beperkingen zijn er in verschillende gradaties, van licht, via matig tot ernstig en diep (Vossen, 2007). Deze indeling is er niet altijd geweest. In de zeventiende en achttiende eeuw werden mensen met verstandelijke beperkingen aangeduid als 'dolle' en 'afwijkende', later gevolgd door 'geestelijk gestoorde' en 'zwakzinnige' (Brennikmeijer et al., 1997; Kievit, Tak & Bosch, 2009). In die tijd was het heel gewoon om deze mensen buiten het zicht van de maatschappij in speciale instellingen op te nemen, niet zelden in een bosrijk gebied op het platteland. Het was in deze tijd, de 17^e en 18^e eeuw, dat de opvatting over mensen met verstandelijke beperkingen veranderde, waardoor zij niet meer vastgeketend zaten en slaag kregen, maar omringd werden met benodigde zorg, rust, regelmaat en aandacht (Brennikmeijer et al., 1997). Vanaf eind 18^e eeuw, tot einde 19^e eeuw ontstonden allerlei gespecialiseerde instituten. De lichamelijke gehandicapten werden bij elkaar gezet, zo ook de blinde mensen, dove mensen en de verstandelijk gehandicapten. Allemaal in aparte, voornamelijk particuliere, instituten. De zorg voor mensen met verstandelijke beperkingen werd toentertijd 'zwakzinnigenzorg' genoemd.

Emancipatie

In de 20^e eeuw, met name na de Tweede Wereldoorlog, is een brede zorg op gang gekomen. Was voorheen de zorg vooral medisch van aard, nu wordt zorg een breder begrip en komt er aandacht voor het stimuleren van de mogelijkheden van gehandicapten (Brennikmeijer et al., 1997; Kwekkeboom & van Weert, 2008). De aanpak wordt meer ontwikkelingsgericht. Vooral de jaren '70 zet deze verandering door. Vanaf dit moment komt de emancipatie van gehandicapten goed op gang. De ideeën zijn vanaf dat moment veel meer gericht op meedoen in de samenleving, en het bundelen van de krachten van gehandicapten.

Integratie

Tegen het einde van de 20^e eeuw, nog zeer recent, ontstaat de overtuiging dat integratie van gehandicapten een vanzelfsprekend doel moet zijn. Het is ook in die tijd, dat we meer en meer spreken van mensen met verstandelijke beperkingen, in plaats van verstandelijk gehandicapten.

Participatie

Anno 2010 heeft ieder mens recht op 'meedoen', op participatie. Mensen met verstandelijke beperkingen wonen dan ook vaak, en in toenemende mate, in woonwijken, krijgen hierbij ondersteuning en begeleiding die gericht is op het hoogst haalbare niveau van zelfstandigheid, en worden gestimuleerd en ondersteund bij onderwijs, werk, persoonlijke relaties, recreatie, enz. De mate van zelfstandigheid en daarmee van de benodigde ondersteuning varieert (Kwekkeboom & van Weert, 2008). Waar vroeger het accent lag op hetgeen mensen niet kunnen en dit als individueel probleem te zien (handicap), ligt dat sinds ongeveer 15 jaar op hetgeen mensen wel kunnen en de interactie van mensen met hun omgeving. Deze interactie bepaalt mede de mate waarin beperkingen ervaren worden (Brennikmeijer, et al., 1997; WHO, 2002). De resultaten van dit vermaatschappelijkingsproces blijven achter bij de verwachtingen, ondanks de overtuiging dat dit nodig en gewenst is. Dit komt onder meer door een verharding van de maatschappij waarbij het risico op uitsluiting en isolement van hen die 'anders' zijn vergroot (Kwekkeboom & van Weert, 2008).

Het vervolg van dit hoofdstuk beschrijft wanneer verstandelijke beperkingen geïndiceerd worden, welke wet- en regelgeving daarbij van toepassing is en welke organisaties daarbij een rol spelen in Nederland

3.2 Indicatiestelling verstandelijke beperking

Iemand met een verstandelijke beperking heeft significante beperkingen in zowel intellectueel functioneren als adaptief gedrag. Dit komt tot uiting in conceptuele, sociale en praktische vaardigheden. Deze beperking ontstaat (vaak) voor het achttiende levensjaar (Luckassen et al., 2002). Baby's en peuters met een verstandelijke beperking ontwikkelen zich minder snel dan andere kinderen. Ze gaan later dan hun leeftijdgenoten zitten, staan en lopen. Ze beginnen later met brabbelen en woordjes nazeggen, leren minder snel dan andere kinderen van dezelfde leeftijd en hebben meer herhaling nodig om nieuwe dingen te leren. Deze achterstand is blijvend (website MEE Rotterdam Rijnmond).

Kinderen met een verstandelijke beperking kunnen zich minder goed redden in de maatschappij. Vaak hebben ze daarnaast bijkomende problemen, bijvoorbeeld autisme of gedragsproblemen, hetgeen ook weer invloed heeft op hun zelfredzaamheid (website MEE Rotterdam Rijnmond).

Onderzoek

Diverse onderzoeken kunnen uitwijzen of, en zo ja in welke mate sprake is van een verstandelijke beperking. Mogelijkheden hiervoor zijn: psychologisch onderzoek, neuropsychologisch onderzoek, schoolobservaties en sociaal-emotioneel onderzoek. Bij jonge kinderen vindt het onderzoek meestal plaats in een speelkamer, een kamer met veel speelgoed, spelletjes en materiaal om te tekenen of te knutselen. Bij oudere kinderen vindt het onderzoek plaats in een spreekkamer (Kievit, Tak & Bosch, 2009; website de Bascule). Er zijn heel veel verschillende tests en onderzoeken beschikbaar. Hieronder volgt een korte toelichting op de genoemde soorten onderzoek.

Psychologisch onderzoek

Een psychologisch onderzoek kan bestaan uit:

Persoonlijkheidsonderzoek

De resultaten van dit onderzoek geven inzicht in de persoonlijkheid van het kind. Hoe gaat het kind met anderen om? Wat vindt het kind van zichzelf en van zijn gezin? Afhankelijk van de leeftijd van het kind worden hiervoor vragenlijsten, spelobservaties en testen gebruikt.

Intelligentieonderzoek

Intelligentieonderzoek wijst uit op welk niveau het kind functioneert. Zaken als de algemene ontwikkeling, woordenschat en ruimtelijk inzicht kunnen worden getest. Aan de hand van de score kan het IQ bepaald worden. In deze onderzoeken voeren kinderen allerlei opdrachten uit, zoals bijvoorbeeld puzzels maken, plaatjes bij elkaar zoeken, woorden nazeggen, zinnen afmaken en blokken in een patroon leggen (website MEE Rotterdam Rijnmond; website de Bascule).

Orthodidactisch onderzoek

Dit type onderzoek leidt tot inzicht in het leren van het kind, het lezen, de spelling, taalontwikkeling en rekenen en de werkhouding. Het kind wordt bijvoorbeeld getest op het benoemen van letters, het leestempo en begrijpend lezen.

Neuropsychologisch onderzoek

Bij een neuropsychologisch onderzoek gaat het erom in kaart te brengen hoe het kind informatie verwerkt. Van belang zijn de concentratie, geheugen en aandacht. Dit vindt plaats in een testomgeving. Dezelfde zaken kunnen bekeken worden via schoolobservaties.

Schoolobservatie

Bij een schoolobservatie komt de behandelaar in de klas van het kind kijken hoe het kind op school functioneert. Kan hij of zij zich bijvoorbeeld goed concentreren? Hoe is het werktempo en hoe reageert het kind op anderen? Een schoolobservatie kan aanvullende informatie opleveren over het kind.

Sociaal-emotioneel onderzoek

Sociaal-emotioneel onderzoek meet hoe het kind functioneert ten aanzien van sociale relaties en emotionele ontwikkeling en gedrag. Voor dit type onderzoek zijn veel verschillende meetinstrumenten voorhanden, ook specifiek voor wanneer sprake is van verstandelijke beperkingen, in de vorm van bijvoorbeeld score-observatielijsten en interviews met ouders en verzorgers (Kievit, Tak & Bosch, 2009).

Gradaties verstandelijke beperkingen

Verstandelijke beperkingen zijn er in verschillende gradaties. Door een ontwikkelingsleeftijd te koppelen aan volwassenen met verstandelijke beperkingen, ontstaat de volgende indeling (Vossen, 2007):

Tabel 1: Mate van verstandelijke beperking in relatie tot ontwikkelingsleeftijd volgens Vossen (2007)

Mate van verstandelijke beperking	Ontwikkelingsleeftijd
Licht	6-12 jaar
Matig	4-6 jaar
Ernstig	2-4 jaar
Diep/ Zeer ernstig	0-2 jaar

Aan deze ontwikkelingsleeftijden kan de volgende IQ-indeling gekoppeld worden (Dossen, 2010): Enige verschil met de indeling in tabel 1, is dat door Dossen een lichte verstandelijke beperking een ontwikkelingsleeftijd gehanteerd wordt van 7-12 jaar en bij een matige verstandelijke beperking een ontwikkelingsleeftijd van 4-7 jaar:

- lichte verstandelijke beperking: IQ van 50 tot 70;
- matige verstandelijke beperking: IQ van 35 tot 50;
- ernstige verstandelijke beperking: IQ van 20 tot 35;
- zeer ernstige verstandelijke beperking: IQ beneden 20.

Kinderen en volwassenen met een $IQ > 90$ en < 110 worden als gemiddeld gezien en worden geduid als 'normaal begaafd'. Komt het IQ boven de 110, dan is dat bovengemiddeld, boven de 120 is begaafd en een IQ boven de 130 is zeer begaafd.

Kijken we naar de grens van een IQ van 90 en die van 70 (lichte verstandelijke beperking), dan bestaat er een tussencategorie, namelijk diegenen met een IQ tussen 70 en 90. Vaak noemt met deze mensen 'zwakbegaafd' (meestal met een IQ bovengrens van 85), maar ook wel dat zij een zeer lichte verstandelijke beperking hebben (Berendsen, Havinga & Stoutjesdijk, 2008). Men noemt hen ook wel 'matig of moeilijk lerend'.

Naast matig en moeilijk lerend, bestaat ook de term 'zeer moeilijk lerend'. Dit heeft overlap met de indeling in verstandelijke beperkingen. Kievit, Tak & Bosch (2009) geven voor deze drie termen de volgende IQ-indeling:

- Matig lerend: IQ 80-89
- Moeilijk lerend: IQ 60-79
- Zeer moeilijk lerend: IQ < 60

Bovenstaande betekent dat mensen met een zeer ernstige, ernstige en matige verstandelijke beperking, en een deel van de mensen met een lichte verstandelijke beperking behoren tot de groep die zeer moeilijk kan leren (IQ < 60). Dit is een nogal gemêleerde groep.

Het overige deel van de mensen met een lichte verstandelijke beperking behoort tot de groep die moeilijk leert (IQ 60-70).

Blijven 'over' mensen die moeilijk leren, maar geen (lichte) verstandelijke beperking hebben (IQ 70-79) en mensen die matig leren (IQ 80-89) en een IQ hebben dat net onder het gemiddelde is. Hiermee vallen de 'matig lerenden' officieel buiten de groep mensen met verstandelijke beperkingen. Wanneer echter sprake is van bijkomende problematiek, behoort ook deze groep tot de mensen met (lichte) verstandelijke beperkingen. In de groep die moeilijk leert, heeft een deel een (lichte) verstandelijke beperking. Hoe groot het aandeel is met een lichte verstandelijk beperking is niet bekend.

Berendsen, Havinga & Stoutjesdijk (2008) beschrijven de vier gradaties van verstandelijke beperkingen als volgt:

Zeer lichte verstandelijke beperkingen

Mensen met zeer lichte verstandelijke beperkingen kunnen zich meestal goed uitdrukken in gesproken en (eenvoudig) geschreven taal. Ze hebben begrip van de waarde van geld, kunnen voor zichzelf zorgen en kunnen zich in een veilige omgeving handhaven en aan activiteiten deelnemen. Bij complexe administratieve en complexere sociale situaties hebben ze ondersteuning nodig. Vaak zijn er meer beperkingen door bijkomende gedrags- en psychiatrische stoornissen. Dit laatste wordt bevestigd door van Geffen en Nouwens (2010) en Dekker (2003). Zij stellen dat jongeren met (zeer) lichte verstandelijke beperkingen een kwetsbare groep vormen. Ze lopen een verhoogd risico een psychiatrische aandoening te ontwikkelen (Geffen van & Nouwens, 2010) en lopen een 3 tot 4 keer verhoogd risico op emotionele en gedragsproblemen (Dekker, 2003).

Lichte verstandelijke beperkingen

Mensen met een lichte verstandelijke beperking kunnen zich meestal redelijk uitdrukken en kunnen in veel gevallen lezen en met geld omgaan. Ze kunnen zich vrij zelfstandig in de samenleving bewegen en ze kunnen redelijk goed leren om voor zichzelf te zorgen.

Matige verstandelijke beperkingen

Mensen met een matige verstandelijke beperking kunnen meestal wel aangeven wat ze willen. Ze kunnen leren om zichzelf aan en uit te kleden, zelfstandig te eten en drinken en ze kunnen opkomen voor zichzelf. Ze kunnen vaak niet zelfstandig reizen, werken of wonen. Ze hebben meestal op alle gebieden ondersteuning nodig.

Ernstige verstandelijke beperkingen

Mensen met een ernstige verstandelijke beperking hebben op alle gebieden intensieve ondersteuning nodig. Ongeveer een derde heeft tevens ernstige problemen met zien of horen, zich verplaatsen of bewegen of heeft andere lichamelijke aandoeningen.

Prevalentie

Schattingen over het jaar 2008 gaan met de nodige voorzichtigheid uit van ongeveer 115.000 personen met een verstandelijke handicap (IQ < 70) in Nederland (Ras et al., 2010). De voorzichtigheid is nodig omdat schattingen op verschillende bronnen zijn gebaseerd (Woittiez & Ras, 2010). De totale bevolking was in 2008 16,4 miljoen (Wikipedia, 2010). Dat betekent dat 0.7% van de totale Nederlandse bevolking een verstandelijke beperking heeft. Van deze 115.000 hebben ongeveer 55.000 mensen een lichte verstandelijke beperking (0.3%) en 60.000 personen een ernstige verstandelijke beperking (0.4%). Van deze laatste groep heeft ongeveer de helft een matige verstandelijke beperking en de helft een (zeer) ernstige verstandelijke beperking.

De prevalentie van een verstandelijke beperking is leeftijdafhankelijk. Van de jongeren tot 18 jaar heeft ongeveer 0.6% een lichte verstandelijke beperking. Naarmate de leeftijd toeneemt, neemt de prevalentie af. Dit komt doordat verstandelijke beperking tegenwoordig veel vaker worden ontdekt. Vroeger was sprake van onderdiagnostiek. Daarnaast kunnen mensen met lichte verstandelijke beperkingen in hun volwassen leven vaak beter meekomen zonder hulp dan in de schoolleeftijd en worden ze niet als zodanig geregistreerd. Bij mensen met ernstige verstandelijke beperkingen daalt de prevalentie ook met de leeftijd, maar minder sterk. Bij jongeren tot 18 jaar betreft het ongeveer 0.5% van de totale bevolking. Hier is sterfte op jonge leeftijd de hoofdoorzaak van de afnemende prevalentie. Tevens leven mensen met ernstige verstandelijke beperkingen langer (hogere levensverwachting) door verbeterde medische toepassingen (Woittiez & Ras, 2010; persbericht SCP, 2010).

Kijken we naar de 'tussengroep' mensen met een IQ tussen de 70-85 met bijkomende problematiek, dan zijn dat er in Nederland 300.000 tot 600.000 (CBZ, 2004). Dit zijn zeer globale en onzeker cijfers. Bijkomende problematiek betreft een beperkt sociaal aanpassingsvermogen, dat zich vaak uit in gedragsstoornissen en een langdurige behoefte aan ondersteuning (Woittiez & Ras, 2010). Deze mensen waarbij sprake is van bijkomende problematiek, kunnen net als de groep met verstandelijke beperkingen, een beroep doen op de AWBZ-zorg (zie ook paragraaf 3.3). De totale groep mensen met een IQ tussen de 70-85 bedraagt ongeveer 2.2 miljoen (13%) (persbericht SCP, 2010). In totaal betekent dit dat er in Nederland circa 2.3 miljoen mensen zijn die een IQ van 85 of lager hebben (2.2 miljoen + 115.0000). Dit is 14% van de totale bevolking. Andere cijfers gaan uit van 2.5 miljoen, oftewel 15% mensen met een IQ van 85 of lager (Geffen van & Nouwens, 2010). Van deze groep zijn er bij benadering 440.000 tussen de 5 en 20 jaar oud (Stoll, 2004). Excate gegevens ontbreken.

3.3 Wet en regelgeving indicatiestelling

Achtergrond

Peuters en kleuters met verstandelijke beperkingen nemen in vergelijking met leeftijdgenoten zonder verstandelijke beperkingen minder initiatief naar andere kinderen, spelen vaker solitair en hebben moeite met het vasthouden van interactief spel (Kievit, Tak & Bosch, 2009). Terwijl hun gedrag in alledaagse situaties relatief adequaat is, tonen kinderen met verstandelijke beperkingen weinig begrip van sociale en emotionele reacties. In reactie op frustrerende situaties kiezen ze

vaker agressieve dan wel passieve oplossingen en waarden assertieve oplossingen minder. Ze zijn erg impulsief en ongehoorzaam en hebben moeite met overzicht in complexe sociale situaties. Ze focussen op letterlijke informatie. In hun eigen emotionele reacties zijn ze passiever. Ze lachen minder, maken minder oogcontact en laten gelaatsuitdrukkingen zien die minder duidelijk en intens zijn dan leeftijdgenoten zonder verstandelijke beperkingen (Slonims et al., 2006; Kievit, Tak & Bosch, 2009). Naarmate de kinderen ouder worden, wordt de ontwikkelingsachterstand meer zichtbaar, zich uitend in het achterblijven van begrip van emoties (Kievit, Tak & Bosch, 2009). De kans dat kinderen met een verstandelijke beperking psychopathologie of opstandig gedrag ontwikkelen is drie tot vijf keer hoger dan gemiddeld (Schuengel & Janssen, 2006).

Signaleren

Wanneer ouders vermoeden dat hun kind zich anders ontwikkelt dan 'normaal', stappen zij naar een deskundige. Dat kan het consultatiebureau zijn, waar de ontwikkeling van kinderen tot de leeftijd van 0 tot 4 jaar gevolgd wordt. Het consultatiebureau is een instituut binnen de jeugdgezondheidszorg dat betaald wordt door de gemeente. Het verzorgt medische basiszorg en preventie. Het is een gratis instelling die adviserend werkt vanuit de eerste lijn (zonder voorafgaande verwijzing van de huisarts). De consultatie wordt uitgevoerd door een consultatiebureauarts en een wijkverpleegkundige, ondersteund door een assistente. Een van de taken is het monitoren van de ontwikkeling (kruipen, zitten, staan en lopen) en advisering daaromtrent (Wikipedia, 2010). Het consultatiebureau heeft overigens zelf ook een signaleringsfunctie. Daarnaast kunnen ouders en verzorgers naar de huisarts stappen.

Indicatiestelling verstandelijke beperking

Is er eenmaal een sterk vermoeden dat het kind een verstandelijke beperking heeft, dan volgt een verwijzing naar een kinderarts. Deze zal een aantal onderzoeken (laten) doen (website MEE Zuid Holland Noord). Zo wordt lichamelijk een aantal zaken onderzocht, zoals het hart, spierspanning, bloed- en urinewaarden, het gehoor en gezichtsvermogen. Daarnaast volgt chromosomenonderzoek of een DNA-onderzoek wanneer bijvoorbeeld sprake is van lichamelijke kenmerken die kunnen wijzen op een syndroom. Vaak vraagt de kinderarts dan ook aan een klinisch geneticus (erfelijkheidsdeskundige) om naar het kind te kijken. Soms laat de kinderarts een scan maken van de hersenen: een CT-scan, MRI-scan of PET-scan. Dit gebeurt altijd als de schedel erg klein of erg groot is (website MEE Zuid Holland Noord).

Tevens krijgen ouders en verzorgers een verwijzing naar een psycholoog. Deze test de ontwikkelingsleeftijd van het kind, waarbij eerder genoemde zaken aan de orde komen (zie paragraaf 3.2) zoals intelligentie, taalvaardigheid en de 'zelfredzaamheid'. Dit psychodiagnostisch onderzoek leidt al dan niet tot de diagnose 'verstandelijke beperking'. Dit type onderzoek is mogelijk vanaf de peuterleeftijd (website MEE Zuid Holland Noord).

Betreft het kinderen in de schoolleeftijd, dan heeft de school naast de ouders en verzorgers een signaleringsfunctie om vermoedens van aanwezige beperkingen bespreekbaar te maken. Vooral lichte verstandelijke beperkingen komen veelal in de basisschoolperiode aan het licht (website MEE Zuid Holland Noord).

AWBZ-zorg: VG-zorg

Mensen met verstandelijke beperkingen, en mensen in de tussencategorie (IQ70-85) met bijkomende problematiek (zie paragraaf 3.2) kunnen gebruik maken ondersteuning en zorg op basis van de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ). Zij dienen hiervoor een aanvraag in, of laten dit indienen, voor 'VG-zorg'. Op grond van de AWBZ kan recht ontstaan op de volgende

soorten hulp of zorg (zorgfuncties): 1. Persoonlijke verzorging; 2. Verpleging; 3. Ondersteunende begeleiding; 4. Activerende begeleiding; 5. Behandeling; 6. Verblijf. Bij mensen met verstandelijke beperkingen bestaat de zorg veelal uit zorg met verblijf (in een instelling) of begeleiding (zorg zonder verblijf). Het is mogelijk om een persoonsgebonden budget aan te vragen en zorg en begeleiding zelf in te kopen. Het alternatief is zorg en begeleiding in natura. Begeleiding in het kader van dagbesteding valt ook onder de VG-zorg van de AWBZ (Persbericht SCP, 2010).

Een indicatie is nodig om voor de zorg en voor de vergoeding van de kosten van deze zorg in aanmerking te komen. De aanvraag voor AWBZ-zorg op grond van een verstandelijke beperking verloopt via het Centrum Indicatiestelling Zorg, het CIZ. Het CIZ is een onafhankelijke organisatie die beoordeelt of de zorg, welke zorg en voor welke hoeveelheid zorg geldt. Het CIZ levert zelf geen zorg, maar neemt alleen een indicatiebesluit dat aansluit bij de persoonlijke situatie van de aanvrager (website CIZ). Voor bepaalde vormen van zorg op grond van de AWBZ wordt een eigen bijdrage gevraagd, die inkomensafhankelijk is. De eigen bijdrage wordt berekend en geïnd door het CAK (Centraal Administratie Kantoor). Hiervoor vraagt het CAK gegevens op bij de Belastingdienst. Voor kinderen jonger dan 18 jaar is geen eigen bijdrage verschuldigd. Wanneer sprake is van een indicatie voor zorg zonder verblijf en men moet een eigen bijdrage betalen, dan krijgt de zorgvrager een korting van 33% volgens de Wet tegemoetkoming chronisch zieken en gehandicapten (Wtcg). Dit geldt zowel voor zorg in natura als een persoonsgebonden budget.

In Nederlands is de laatste jaren een toename te zien in het beroep dat gedaan wordt op de AWBZ-zorg op grond van een verstandelijke beperking. En dan met name de vraag naar begeleiding. Tussen 1998-2008 bedroeg deze groei jaarlijks 9%. Vooral onder jongeren onder de 23 jaar is deze groei groot. Hun vraag verdrievoudigde. Onder volwassenen (> 23 jaar) verdubbelde de vraag. Deze groei komt onder meer, doordat ook de grote 'tussencategorie' met een IQ van 70-85 en met bijkomende problematiek een beroep kan doen op deze zorg (2.2 miljoen). Zij kunnen dit sinds 2005. Echter de verbeterde en uitgebreide AWBZ-zorg, betere dianogstiek en de hogere eisen die de maatschappij aan het functioneren van haar burgers stelt zijn ook oorzaken (Persbericht SCP, 2010). Er zal geen toename zijn van mensen met een verstandelijke beperking, maar de wet- en regelgeving heeft een aanzuigende werking. Zie ook hoofdstuk 4, waarin de inzet van AWBZ-zorg in onderwijs wordt beschreven.

Indicatie voor leerweg ondersteunend onderwijs (lwoo) en praktijkonderwijs (PrO)

In hoofdstuk 4 staan de onderwijsmogelijkheden beschreven voor jongeren met (verstandelijke) beperkingen. Binnen één van de onderwijstypen van regulier voortgezet onderwijs, het vmbo, kan op basis van een indicatie extra ondersteuning ingezet worden. Scholen krijgen voor leerlingen met deze zogenaamde lwoo-indicatie extra financiële middelen om de benodigde begeleiding te bieden. Lwoo staat voor leerweg ondersteunend onderwijs.

Ook kan een indicatie afgegeven worden voor het praktijkonderwijs (PrO), één van de alternatieven in het regulier voortgezet onderwijs. Voor een nadere uitleg over deze en andere onderwijstypen en lwoo, zie hoofdstuk 4.

Als een in het vmbo instromende leerling gebaat is bij lwoo of PrO kan de school een aanvraag voor indicatiestelling indienen bij de regionale verwijzingscommissie voortgezet onderwijs (RVC-VO). De regionale verwijzingscommissie baseert haar beslissing op verschillende factoren:

- de motivering van de school (ervaring met de leerling, onderwijskundig rapport);
- de zienswijze van de ouders;
- de leerachterstand van de leerling;

- het intelligentiequotiënt van de leerling;
- (indien noodzakelijk) de resultaten van een of meer persoonlijkheidsonderzoeken met betrekking tot prestatiemotivatie, faalangst en emotionele instabiliteit die een beeld geven van de sociaal-emotionele problematiek van de leerling in relatie tot de leerprestaties.

De gegevens waarop de regionale verwijzingscommissie haar besluit mede baseert moeten worden vastgesteld met 'goedgekeurde' screenings- en testinstrumenten (website toetswijzer Kennisnet). Jaarlijks wordt vóór 1 oktober een overzicht gemaakt van de screenings- en testinstrumenten die in het kader van de indicatiestelling voor lwoo en praktijkonderwijs als deugdelijk worden aangemerkt. Deze lijst wordt door het ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap vastgesteld op voorstel van de voorzitters van de regionale verwijzingscommissies voortgezet onderwijs. Een belangrijk criterium voor opname van toets- en testinstrumenten in de lijst is de psychometrische deugdelijkheid. Op het moment van opname in de lijst moet die op onafhankelijke wijze zijn vastgesteld. De RVC's-VO hebben hiertoe een voorziening getroffen met de Commissie Testaangelegenheden Nederland (COTAN) van het Nederlands Instituut van Psychologen (NIP). De COTAN beoordeelt als onafhankelijke commissie test- en screeningsinstrumenten en rapporteert hierover in het openbaar. Belangrijke punten in de beoordeling vormen normering, betrouwbaarheid en validiteit. Hiernaast betreft de Certificeringscommissie in de advisering ten aanzien van de te gebruiken instrumenten: praktische bruikbaarheid en geschiktheid voor de doelgroep (website toetswijzer Kennisnet).

Om in aanmerking te komen voor een lwoo-indicatie, gelden de volgende criteria:

- een leerachterstand op tenminste twee van de vier domeinen: inzichtelijk rekenen, begrijpend lezen, technisch lezen en spellen;
- IQ ligt tussen de waarden 75 tot en met 90;
- IQ ligt tussen de waarden 91 tot en met 120 in combinatie met sociaal-emotionele problematiek (Wikipedia, 2010).

Om in aanmerking te komen voor een indicatie voor PrO, gelden de volgende criteria:

- een leerachterstand van tenminste drie jaar, gemeten vanaf de laatste groep in het basisonderwijs ten aanzien van: leesniveau, spelling, rekenen en begrijpend lezen;
- IQ ligt tussen minimaal 60 en 70;
- IQ is maximaal 85 én er is sprake van bijkomende gedragsmatige, dan wel sociaal-emotionele problematiek.

4 Onderwijsparticipatie

4.1 Achtergrond

In het licht van volwaardig burgerschap, is het voor mensen met verstandelijke beperkingen van belang dat zij kansen krijgen om deel te nemen aan onderwijs. Daarbij gaat het enerzijds om aan werk gerelateerd leren, maar ook om sociaal cultureel leren dat toepasbaar is op allerlei levensterreinen (bijvoorbeeld wonen, huishouding, burgerschap, persoonlijke ontwikkeling, sociale relaties) (Heeringa et al., 2004). Dit leren moet een leven lang mogelijk zijn. In Nederland ligt de nadruk van leertrajecten vooral op werk. Ook in dit rapport betreft het onderwijs in relatie tot arbeid. Onderwijs is cruciaal bij de voorbereiding van jongeren met een functiebeperking op hun latere participatie (Sociaal Economische Raad, 2007).

Inclusie is essentieel wanneer men spreekt over volwaardig burgerschap. Bij inclusief onderwijs kan voor mensen met beperkingen gedacht worden aan (Heeringa et al., 2004):

- Financieel toegankelijk onderwijs;
- Fysiek toegankelijk onderwijs;
- Cognitief toegankelijk onderwijs: aansluiten op tempo en wijze van leren van mensen met verstandelijke beperkingen;
- Sociaal toegankelijk onderwijs: samen met andere burgers, met en zonder beperking.

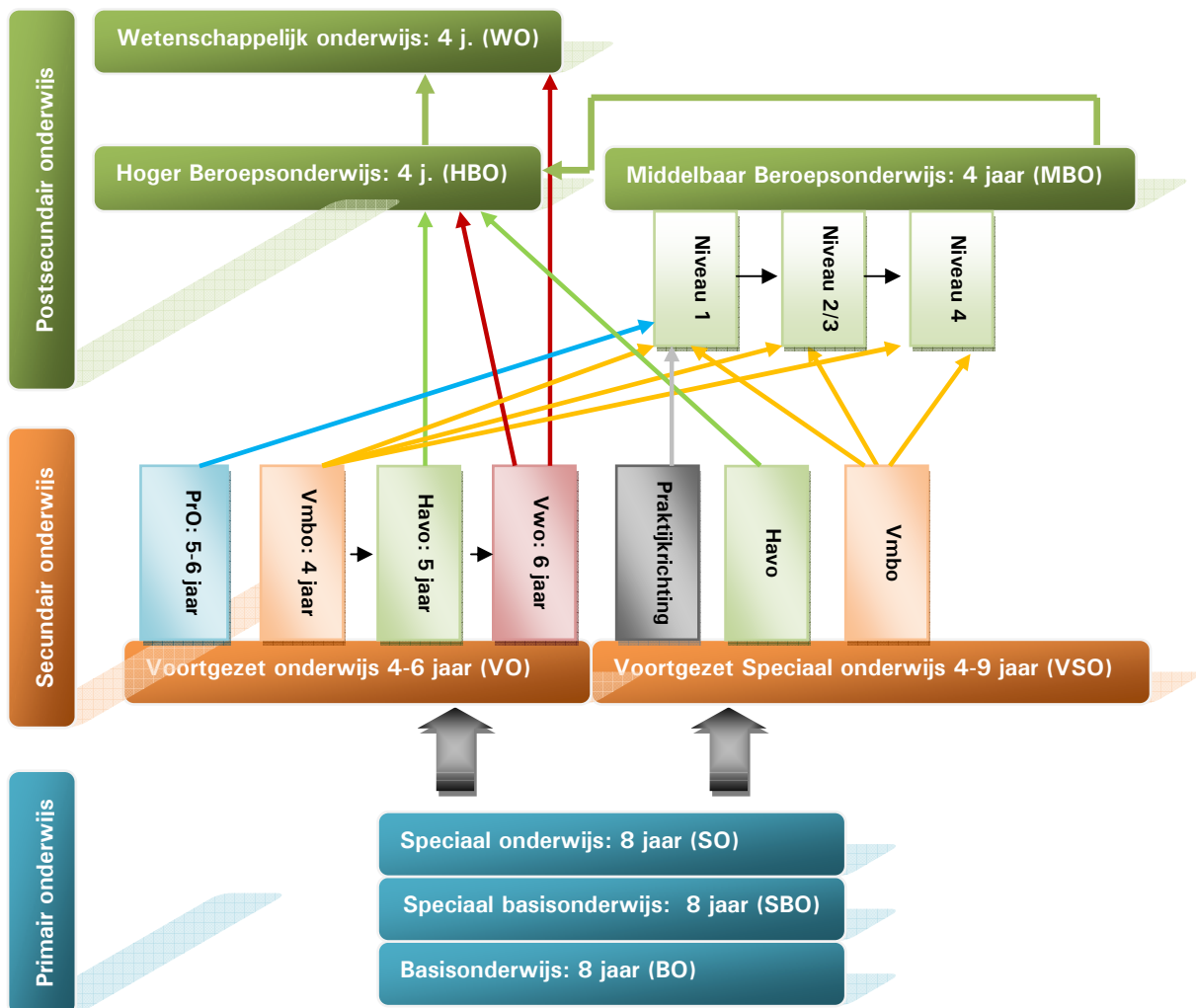
Bovenstaande heeft de laatste jaren in het onderwijs voor jongeren met (verstandelijke) beperkingen geresulteerd in een werkwijze die gekenmerkt is door: 1) 'regulier waar kan; speciaal wanneer nodig': zoveel mogelijk aansluiting op bestaande reguliere opleidingstrajecten; 2) aansluiting op het individu, via op maat leertrajecten en 3) praktijkgerichte trajecten.

Aanhakend op het laatste genoemde: mensen met verstandelijke beperkingen leren vooral door 'te doen'. Kennisoverdracht is voor hen lastiger dan voor anderen (Heeringa et al., 2004). Op maat leertrajecten (kenmerk 2) en praktijkgerichte trajecten (kenmerk 3) uitend zich in de omslag van aanbodgericht onderwijs naar vraaggericht onderwijs. Hierin speelt competentiegericht onderwijs een rol. Bij competentiegericht onderwijs, gaat men uit van de aansluiting tussen de talenten en interesses van leerlingen/ cursisten enerzijds en de benodigde competenties voor een bepaald beroep anderzijds. In dit kader is er de laatste jaren steeds meer aandacht voor de Erkenning van Eerder of Elders Verworven Competenties (EVC). Via EVC-procedures kunnen mensen kennis en ervaring officieel laten erkennen en vast laten leggen in een Ervaringscertificaat. Eén van de uitgangspunten is dat leren op de werkplek (ook vrijwilligerswerk) of via informele leersituaties (ervaringsleren) in principe dezelfde benodigde (beroeps)competenties kan opleveren als leren binnen een formele (binnenschools) traject. Gekeken wordt naar wat iemand al kan en kent (website Kenniscentrum EVC).

4.2 Onderwijsmogelijkheden in Nederland

In paragraaf 4.1 staan de kenmerken van de visie op het huidige Nederlandse onderwijs aan jongeren met (verstandelijke) beperkingen. Eén daarvan is, dat daar waar dat gezien de talenten en mogelijkheden van kinderen dat toelaten, regulier onderwijs gevolgd wordt. Is regulier onderwijs niet mogelijk, dan voldoet speciaal onderwijs.

Figuur 1 toont de onderwijsmogelijkheden en niveaus in Nederland. Zowel regulier als speciaal onderwijs zijn in deze figuur opgenomen. Met de pijlen wordt aangegeven welke doorstroom, de transities, mogelijk zijn binnen de verschillende onderwijsniveaus en -typen.



Figuur 1: Afbeelding Nederlands onderwijssysteem: regulier en speciaal onderwijs

Toelichting figuur 1

Afkortingen voortgezet onderwijs

PrO staat voor Praktijkonderwijs. Dit is het enige type onderwijs in het voortgezet (regulier) onderwijs dat niet gericht is op het behalen van een diploma. Voor het praktijkonderwijs geldt geen cursusduur, maar wel een leeftijdsgrens van 18 jaar. In de praktijk betekent dit dat leerlingen zo'n 5 tot 6 jaar in het Praktijkonderwijs zitten. Zie 'Praktijkonderwijs in VO: PrO' voor een nadere toelichting op praktijkonderwijs.

Vmbo staat voor Voorbereidend middelbaar beroepsonderwijs. Dit type onderwijs kent vier niveaus, oplopend in moeilijkheidsgraad en van een meer praktische oriëntatie naar een meer theoretische oriëntatie. Het Vmbo duurt vier jaar.

Havo staat voor Hoger algemeen voortgezet onderwijs en duurt vijf jaar.

Vwo staat voor Voorbereidend wetenschappelijk onderwijs. In Nederland vallen zowel het atheneum als het gymnasium, al dan niet tweetalig, onder het Vwo. Het Vwo duurt 6 jaar.

Pijlen

De pijlen geven aan wat na beëindiging van het betreffende onderwijsniveau en –type mogelijk is wat betreft de doorstroom naar een hoger niveau. Een lagere ‘trede’ kan ook altijd, maar is niet aangegeven ten behoeve van de duidelijkheid van de figuur. Daarnaast is transitie tussen regulier en speciaal onderwijs mogelijk, bijvoorbeeld van voortgezet speciaal onderwijs naar regulier voortgezet onderwijs.

Verschillen regulier VO en VSO

De meeste VSO scholen bieden praktijkrichtingen aan en Vmbo. Havo komt veel minder voor en Vwo nauwelijks tot helemaal niet. De havo en het vmbo zijn in het reguliere voortgezet onderwijs (linkerkant figuur 1) wat betreft niveau en eindtermen hetzelfde als in het voortgezet speciaal onderwijs (rechterkant figuur 1). Echter, niet iedere school voor het VSO biedt alle vier de niveaus in het Vmbo. Daarnaast duren deze trajecten in het VSO vaak langer dan in het VO. Een ander verschil is de mogelijkheid van leerwegondersteunend onderwijs in het reguliere Vmbo.

Het praktijkonderwijs van het VO (PrO) is niet hetzelfde als de praktijkrichtingen in het VSO. Daar waar het PrO jongeren voorbereidt op een baan of een traject van werken en leren op het laagste niveau van het middelbaar beroepsonderwijs, is voor veel jongeren die praktijkrichtingen volgen in het VSO dit een voorbereiding op uitstroom naar dagbesteding.

Praktijkonderwijs in VO: PrO

Het praktijkonderwijs is in Nederland een van de vier vormen van voortgezet onderwijs. Het praktijkonderwijs (PrO) is bedoeld voor leerlingen voor wie het behalen van een diploma in het vmbo te hoog gegrepen is. Zij kunnen hier terecht nadat onderzoek uitwijst dat zij recht hebben op deze vorm van voortgezet onderwijs (indicatie, zie hoofdstuk 3).

Dit betekent dat jongeren met lichte verstandelijke beperkingen te vinden zijn in dit type onderwijs (IQ 60-70), als ook jongeren met een IQ boven de grens van de verstandelijke beperking (IQ 70-85) maar waarbij bijkomende problematiek aan de orde is op het terrein van gedrag en/of sociaal-emotionele ontwikkeling.

Het praktijkonderwijs leidt leerlingen op voor wonen, werken, burgerschap en vrije tijd. Een klein deel stroomt door of haalt binnen het praktijkonderwijs niveau 1 van het mbo. Voor het praktijkonderwijs geldt geen cursusduur, maar wel een leeftijdsgrens van 18 jaar. Tijdens het vijf jaar durende praktijkonderwijs wordt de leerling via stages, theorie- en praktijkvakken toegeleid naar arbeid of naar arbeid en aanvullende scholing.

Er zijn in Nederland 168 scholen voor PrO met samen 27.200 leerlingen. Van de 168 zijn 58 PrO-scholen verbonden aan Voortgezet Onderwijs-Scholengemeenschappen. Een klein aantal scholen voor praktijkonderwijs worden binnen een instelling voor middelbaar beroepsonderwijs georganiseerd. (Kerncijfers 2001-2005 van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap).

Leerweg ondersteunend onderwijs: lwoo

Wanneer jongeren in het reguliere Vmbo een indicatie hebben voor 'leerweg ondersteunend onderwijs' (lwoo), kunnen zij extra ondersteuning ontvangen. Zie ook hoofdstuk 3. Dat wil zeggen dat uit onderzoek blijkt dat deze jongeren voldoen aan bepaalde criteria die betrekking hebben op leerachterstand, IQ en sociaal-emotionele problematiek (Wikipedia, 2010). Voor jongeren met (licht) verstandelijke beperkingen is lwoo van toepassing. Voor de scholen in het vmbo is de lwoo-indicatie van belang omdat ze van de overheid extra middelen krijgen voor het verlenen van de extra begeleiding op basis van het aantal leerlingen met een indicatie in het voorafgaande schooljaar.

Clusters in (V)SO

Het SO en VSO zijn verdeeld in vier clusters, met scholen voor kinderen en jongeren met: 1) visuele beperkingen; 2) auditieve- en spraak/taalbeperkingen; 3) lichamelijke en/of verstandelijke beperkingen en langdurig ziekten; en 4) leer- en gedragsproblemen en psychiatrische problematiek, de zeer moeilijk opvoedbare kinderen. Jongeren met verstandelijke beperkingen kunnen zich in alle vier deze clusters bevinden, echter zijn voornamelijk te vinden in clusters 3 en 4. Wat betreft cluster 4: niet zelden gaan de gedrags- en psychiatrische problemen gepaard met (licht) verstandelijke beperkingen.

Doorstroom van basisonderwijs naar voortgezet onderwijs

Vanuit ieder type basisonderwijs, regulier of speciaal, is doorstroom naar zowel regulier VO als VSO mogelijk. Wanneer kinderen in het speciaal onderwijs (SO) zitten, gaan zij echter meestal door naar het VSO.

Middelbaar beroepsonderwijs

In het Middelbaar beroepsonderwijs (MBO) zijn vier varianten: assistentenopleiding (niveau 1), basisberoepsopleiding (niveau 2), vakopleiding (niveau 3) en middenkader opleiding (niveau 4). Voor niveau 1 geldt een drempelloze instroom: geen vooropleiding of diploma is nodig. Voor niveau 2 heeft men minimaal een vmbo-diploma nodig op het laagste niveau. Voor niveau 3 en 4 is minimaal een vmbo-diploma nodig op de hogere niveaus of een overgangsbewijs van Havo/Vwo 3 naar Havo/Vwo 4. Met een Havo- of Vwo-diploma op zak kan de leerling aan een versneld traject deelnemen in het MBO op niveau 3 en 4 (Wikipedia, 2010). Afronding van het MBO op niveau 4 geeft toegang tot het Hoger beroepsonderwijs (HBO).

Uitstroom naar werk

Uitstroom naar werk kan op allerlei momenten. Over het algemeen is dat na het (al dan niet succesvol) afronden van een vervolgopleiding in het postsecundaire onderwijs: MBO, HBO of WO. Jongeren die niet kunnen of willen leren, stromen veelal vanuit het praktijkonderwijs uit naar werk. Dit is op na het secundaire, oftewel voortgezet (speciaal) onderwijs. Jongeren met verstandelijke beperkingen bevinden zich vooral in het praktijkonderwijs in het VO en in het VSO en stromen veelal vanuit deze onderwijstypes uit naar (on)betaald werk. De opties van uitstroom staan beschreven in hoofdstuk 5.

Onderwijsdeelname en verstandelijk beperkingen

Kijken we concreet naar de groep onderwijsdeelnemers met verstandelijke beperkingen dan bevinden zij zich in het basisonderwijs, speciaal basisonderwijs, speciaal onderwijs, praktijkonderwijs in het VO (PrO), vmbo in het VO, al dan niet met lwoo, het VSO en het eerste en eventueel tweede niveau van het MBO.

Kinderen met matige en ernstige verstandelijke beperkingen volgen onderwijs in het SO en VSO. Kinderen met lichte verstandelijke beperkingen zijn (ook) in genoemde reguliere onderwijstypen te vinden, al dan niet met extra ondersteuning. Zie paragraaf 4.4 voor de cijfers.

Vooraf praktijkgerichte onderwijsvormen zijn succesvol en passend bij de wijze waarop mensen met verstandelijke beperkingen informatie verwerken en leren. Deze zijn aanwezig in het vmbo, praktijkonderwijs, VSO en MBO.

In 2007 zijn de 'vakcolleges' gelanceerd, een soort ambachtsschool onderwijs. In een zesjarig programma binnen het reguliere vmbo en mbo (niveau 2 en 3) worden jongeren opgeleid en gericht begeleid tot het behalen van een startkwalificatie*. Deze vakcolleges zijn een combinatie van vmbo en mbo waarbij beide onderwijsinstellingen gezamenlijk onderwijs geven. Ze werken daarbij nauw samen met het bedrijfsleven waar de jongeren stages lopen. Dit onderwijs is bedoeld voor jongeren die liever praktisch werken dan leren uit boeken.

* een startkwalificatie betekent een diploma op minimaal havo, vwo of mbo niveau 2.

Voorbeeld praktijkgericht regulier onderwijs

Binnen het VSO wordt de formule van de vakcolleges gekopieerd onder de naam Werkschool. De werkschool biedt een ononderbroken leerweg van zes jaar, waarbij indien passend en mogelijk ingezet wordt op een arbeidsmarktgerichte uitstroom. Jeugdzorg speelt idealiter een rol in dit traject. Ook hier is ervaring opdoen in leerwerkbedrijven van belang.

Voorbeeld praktijkgericht speciaal onderwijs

4.3 Wet- en regelgeving onderwijsdeelname

Wanneer in onderwijs extra ondersteuning nodig is als gevolg van een beperking, dan bestaan in Nederland verschillende mogelijkheden. Deze zijn in de wet geregeld. Deze paragraaf beschrijft de belangrijkste wetten en (financiële) regels die in Nederland gelden met betrekking tot de onderwijsdeelname van jongeren met een verstandelijke beperking. Dat betekent dat de wet- en regelgeving aangaande het HBO en WO buiten beschouwing gelaten worden. De Wet Gelijke Behandeling staat reeds beschreven in hoofdstuk 2 en wordt niet herhaald.

Wet op de expertisecentra: WEC

De Wet op de Expertisecentra, WEC, regelt het aanbod van onderwijs voor speciaal onderwijs en voortgezet speciaal onderwijs, SO en VSO in alle vier de clusters (zie vorige paragraaf voor een toelichting op de clusters). De WEC beschrijft de rechten en plichten van bijbehorende onderwijsinstellingen wat betreft bevoegdheden, benodigde erkenningen, bekostiging, toelating van leerlingen, inhoudelijk onderwijsaanbod, informatie- en meldingsplicht richting overheid en ouders, enz..

Iedere school voor SO en VSO is aangesloten bij een regionaal expertisecentrum (REC)², zodat een bundeling ontstaat van diverse scholen voor speciaal onderwijs en de aanwezige deskundigheid. De WEC regelt dat wanneer reguliere scholen daarom verzoeken, de SO-school of VSO-school ondersteuning biedt in de vorm van ambulante begeleiding aan leerlingen op reguliere scholen op verzoek van dit REC. Het REC coördineert hiermee de inzet van benodigde expertise vanuit het speciaal onderwijs naar het regulier onderwijs. De inzet van scholen in het speciaal (voortgezet) onderwijs vervullen hiermee naast hun onderwijstaak, een ondersteuningstaak. Van deze ondersteuning kan enkel gebruik gemaakt worden wanneer kinderen met een indicatie voor leerlinggebonden financiering hebben (zie hieronder) en onderwijs genieten in het reguliere onderwijs (website overheid; Ministerie van OCW & CG-raad, 2003).

Leerlinggebonden financiering: LGF

De financiële regeling Leerlinggebonden financiering, afgekort tot LGF, is ingevoerd met ingang van schooljaar 2003-2004 in het basis- en voortgezet onderwijs. Sinds 1 januari 2006 bestaat de LGF ook in het middelbaar beroepsonderwijs (mbo). Het doel van de LGF is om kinderen en jongeren met beperkingen deel te laten nemen aan het regulier basis- en voortgezet onderwijs door inzet van benodigde ondersteuning en voorzieningen. Deze regeling geldt voor kinderen en jongeren met verstandelijke, zintuiglijke of lichamelijke beperkingen, met psychiatrische problemen of ernstige leer- en/of gedragsproblemen, met meervoudige beperkingen of om langdurig zieke kinderen en jongeren. Deze kinderen en jongeren kunnen aantoonbaar niet zonder extra ondersteuning een reguliere school bezoeken. Voor het mbo geldt vaak dat jongeren de LGF, ook wel rugzak genoemd, al hebben vanuit het basis- of voortgezet onderwijs, en deze als het ware meenemen. Het kan ook voorkomen dat de LGF aangevraagd wordt tijdens de mbo-opleiding (Ministerie van OCW & CG-raad, 2003; www.rugzakinmbo.nl).

Per Regionaal Expertisecentrum (REC) is een onafhankelijke commissie ingesteld waar ouders en verzorgers een aanvraag kunnen indienen om voor LGF in aanmerking te komen. Deze Commissies voor Indicatiestelling (Cvi) beoordelen op grond van landelijke criteria, medische dossiers en IQ-tetst of een kind toelaatbaar is tot een speciale school, dan wel voor leerling gebonden financiering in aanmerking komt. Als het kind al op school zit, wordt ook het onderwijskundig rapport bekeken bij de indicatiestelling.

Met een LGF-indicatie kunnen ouders besluiten het kind naar speciaal onderwijs te laten gaan, of naar regulier onderwijs met een 'rugzakje', de leerling gebonden financiering waarmee benodigde voorzieningen ingezet kan worden. Een reguliere school mag een kind met LGF alleen weigeren als daarvoor geldige redenen zijn. Een speciale school mag een kind niet afwijzen op grond van de beperking. Als een reguliere school instemt met toelating, dan stelt de school voor dat individuele kind een handelingsplan op, in overleg met de ouders/verzorgers en met de speciale school die de begeleiding gaat verzorgen. Ook de speciale scholen maken voor de kinderen handelingsplannen en kunnen ouders meebeslissen over het onderwijsaanbod voor hun kind. In het handelingsplan staan de te bereiken onderwijsdoelen, het niveau van het kind, de inzet van voorzieningen, materialen en deskundigen en de vorderingen (Ministerie van OCW & CG-raad, 2003; website 50tien ouders en rugzak).

Wetgeving Passend onderwijs

Vanaf 2012 wordt Passend onderwijs ingevoerd en valt de LGF-regeling onder deze wetgeving. Deze regeling wordt hiermee gewijzigd. De LGF, het geld, gaat vanaf dat moment direct naar scholen. Het bedrag per leerling ligt niet langer vast en ouders en scholen hoeven geen indicatie

² Met uitzondering van de scholen voor kinderen met visuele beperkingen.

meer voor extra zorg aan te vragen, zoals in de huidige LGF-regeling. Scholen bepalen in overleg met de ouders aan welke zorg het kind behoefte heeft en waaraan ze het geld besteden. Daarnaast krijgen leraren meer begeleiding in de omgang met zorgleerlingen en komen er meer onderwijsassistenten om zorgleerlingen te ondersteunen (website landelijk steunpunt ZAT).

Passend onderwijs betekent dat elk kind onderwijs krijgt dat het beste bij zijn of haar talenten en beperkingen past. Ook de kinderen met een stoornis, ernstige ziekte of handicap, al dan niet later verworven. Zij kunnen extra hulp krijgen op een reguliere school of op een school voor speciaal onderwijs. Om te garanderen dat alle leerlingen onderwijs krijgen dat bij hen past, wordt per 1 augustus 2012 de zorgplicht ingevoerd via deze wet. Deze plicht start na aanmelding van een kind bij een school voor basisonderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs. Al vanaf 2011 wordt wettelijk vastgelegd dat in elke regio één loket voor de indicatiestelling en een sluitend netwerk van scholen is voor Passend onderwijs (website Passend onderwijs).

Met de zorgplicht worden scholen en schoolbesturen verplicht te zorgen voor een passende onderwijsplek en passend onderwijs voor elke leerling dat in overeenstemming met de medezeggenschap (ouders) wordt ingevuld. De inzet is dat kinderen geplaatst worden of blijven op de voorkeurschool van de ouders, tenzij dat om goede redenen echt niet kan. In dat geval heeft het schoolbestuur de plicht dit goed te onderbouwen. Daarnaast dient het schoolbestuur, in overleg met de ouders een passend onderwijsaanbod op een andere school aan te bieden. De zorgplicht moet ervoor zorgen dat het niet langer mogelijk is dat leerlingen thuis zitten. De inspectie ziet toe op de uitvoering van de zorgplicht door schoolbesturen (website Rijksoverheid; website Passend onderwijs).

Met deze nieuwe wet verdwijnt de huidige indicatiestelling voor de clusters in het (V)SO (zie eerder). In plaats daarvan bepalen straks handelingsgerichte criteria welke hulp welke leerling en welke school ontvangt. De samenwerkingsverbanden in het primair en voortgezet onderwijs en de mbo-instellingen gaan hiertoe samen met de expertise uit het (Voortgezet) Speciaal Onderwijs, handelingsgericht diagnosticeren en indiceren (Sectororganisaties PO, VO, WEC, AOC en MBO, 2010).

Kort gezegd wordt in de wet Passend onderwijs geregeld:

1. Het schoolbestuur krijgt een zorgplicht, op grond waarvan voor alle leerlingen die worden aangemeld of staan ingeschreven en die extra ondersteuning nodig hebben een passend onderwijsaanbod geboden moet worden. Op de eigen school of (deels) op een andere school.
2. Het schoolbestuur krijgt de plicht om te zorgen voor handelingsgerichte diagnostiek om de ondersteuningsbehoefte van een kind vast te stellen. De handelingsgerichte diagnostiek vindt zo nodig in afstemming met jeugdhulpverlening plaats, conform de principes van één kind, één gezin, één plan.
3. Het schoolbestuur krijgt de plicht om – na instemming door de medezeggenschapsraad – een onderwijszorgprofiel per school vast te stellen. Hierin leggen scholen vast welke basiszorg zij bieden en welke mogelijkheden zij hebben om extra ondersteuning te bieden. In eerste instantie wordt dit profiel opgesteld in samenspraak met onderwijspersoneel.
4. De schoolbesturen binnen het samenwerkingsverband krijgen de plicht om in samenwerking met het (voortgezet) speciaal onderwijs te zorgen voor een dekkend continuüm van onderwijszorg. Dit betekent dat het totaal aan onderwijszorgprofielen, speciale bovenschoolse voorzieningen en de afspraken die zijn gemaakt met het (V)SO ervoor zorgen dat voor alle

leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte een passend onderwijszorgaanbod kan worden geboden.

5. De schoolbesturen binnen het samenwerkingsverband en het (V)SO maken afspraken met gemeente en jeugdzorg over de bijdrage van jeugdhulpverlening aan het onderwijszorgcontinuüm.

6. De medezeggenschap wordt zo nodig aangepast op de invoering van passend onderwijs.

7. Ouders krijgen een recht op ondersteuning bij vragen over extra onderwijsondersteuning van hun kind: informatie, advies en ondersteuning bij de toeleiding naar een passende plek in het onderwijs. Het recht op ondersteuning van ouders wordt wettelijk verankerd.

8. Ouders en schoolbesturen krijgen bij geschillen de mogelijkheid om mediation en een landelijke geschillencommissie in te schakelen. De geschillencommissie doet bindende uitspraken.

Ad 2. Ondersteuningsbehoefte

Wanneer ouders of de school vermoeden dat extra ondersteuning nodig is, moet de ondersteuningsbehoefte worden vastgesteld. Op basis van handelingsgerichte diagnostiek wordt vastgesteld welke ondersteuning leerling en leraar nodig hebben. Uitgangspunt is de ondersteuning die de leerling nodig heeft gezien de specifieke situatie van de school. De handelingsgerichte diagnostiek vindt zo nodig integraal plaats, in overleg met organisaties voor jeugdzorg, jeugd-GGZ en jeugdgezondheidszorg. De extra ondersteuning van het kind kan daardoor volgens de principes van één kind, één gezin, één plan plaatsvinden.

Wanneer er sprake is van een ondersteuningsbehoefte, wordt gekeken of deze binnen het onderwijszorgprofiel van de school kan worden geleverd (zie Ad 3). Als dat zo is, kan het kind worden ingeschreven (of het kan ingeschreven blijven) en de benodigde ondersteuning krijgen. Als dit niet kan, wordt gekeken of de school de ondersteuning wél kan leveren met extra ondersteuning vanuit het samenwerkingsverband (bijvoorbeeld in de vorm van extra expertise/middelen of extra uren ondersteuning). Als dat zo is, krijgen de ouders een onderwijszorgaanbod op de school van hun voorkeur. Wanneer het bieden van de benodigde extra ondersteuning écht niet mogelijk is op de school van eerste voorkeur (of de school waar het kind al onderwijs volgt), wordt aan de ouders beargumenteerd aangegeven waarom de school van hun eerste keuze het kind geen passend onderwijs kan bieden. In overleg met de ouders wordt bezien welke school wel passend onderwijs aan de leerling kan verzorgen. Het onderwijsaanbod moet gedaan worden binnen zes weken, met mogelijkheid tot verlenging van een termijn van nogmaals zes weken.

Ad 3. Onderwijszorgprofiel

Wettelijk wordt vastgelegd dat alle scholen samen met hun personeel een onderwijszorgprofiel opstellen. In dit profiel formuleren scholen welke basiszorg zij bieden en welke gespecialiseerde zorg zij – eventueel met hulp van derden - kunnen bieden. Hierin worden ook afspraken vastgelegd over ondersteuning en deskundigheidbevordering van het personeel, die nodig is om het onderwijszorgprofiel te kunnen realiseren.

Het door de school opgestelde profiel wordt vervolgens door het schoolbestuur voorgelegd en besproken in het samenwerkingsverband. Om alle leerlingen een passende plek te kunnen bieden, moet ieder samenwerkingsverband een dekkend aanbod van onderwijszorg organiseren. Wanneer in het samenwerkingsverband blijkt dat er nog geen dekkend aanbod wordt gerealiseerd, dan zullen de besturen gezamenlijk moeten kijken wat er extra nodig is. Hierdoor kan wijziging nodig zijn van het voorgestelde onderwijszorgprofiel van een school.

Ad 5. Samenwerking

Schoolbesturen krijgen de verplichting om samen te werken in de jeugdketen en met gemeenten afspraken te maken over samenwerking met partners in de jeugdhulpverlening. Samenwerking met jeugdhulpverlening is randvoorwaardelijk om passende onderwijs- en zorgarrangementen te bieden voor leerlingen met meervoudige complexe problematiek. De samenwerking van schoolbesturen met externe partners vormt daarom een onderdeel van de zorgplicht.

Ad 7. Ondersteuning van ouders

Een belangrijk onderdeel van de nieuwe koers passend onderwijs is goede en laagdrempelige ondersteuning van ouders. Door goede medezeggenschap op het zorgaanbod van samenwerkingsverbanden en door goede informatievoorziening aan en ondersteuning van ouders kunnen onnodige geschillen en juridisering van passend onderwijs voorkomen worden. Ondersteuning van individuele ouders kan nodig zijn op drie momenten in het proces. Voor een vrij grote groep ouders is goede en toegankelijke algemene informatie voldoende. Voor een veel kleinere groep ouders is echter meer nodig. Zij hebben behoefte aan ondersteuning en deskundig advies bij het beoordelen van het aanbod van de school. Het gaat hierbij om de beoordeling van een concreet aanbod: ouders willen advies over hun kind en het aanbod dat zij van een specifieke school hebben gekregen. Zij moeten laagdrempelig een deskundige kunnen vragen om mee te kijken met het aanbod en hen te helpen het aanbod te beoordelen. In principe zullen de eerder benoemde informatievoorziening, ondersteuning en deskundig advies in vrijwel alle gevallen voldoende zijn. In een aantal situaties kunnen ouders en school het oneens zijn. Er wordt daarom ook de mogelijkheid van mediation tussen ouders en school gecreëerd.

Wet op het primair onderwijs

De wet op het primair is van dezelfde strekking als de WEC, alleen dan gericht op alle scholen in het reguliere primaire, oftewel basisonderwijs en het speciaal basisonderwijs. In deze wet staat benoemd dat het onderwijs mede is gericht op het bevorderen van actief burgerschap en sociale integratie. Scholen bereiden hun leerlingen voor op het voortgezet onderwijs. Dit geldt ook voor de speciale basisscholen. Tevens zijn laatst genoemde scholen erop gericht leerlingen waar mogelijk tot het volgen van onderwijs in reguliere basisscholen onder te brengen. Hiermee wordt gestimuleerd dat leerlingen waar mogelijk regulier onderwijs volgen. Verder staat in deze wet dat ten aanzien van leerlingen die extra zorg behoeven, het onderwijs gericht moet zijn op individuele begeleiding die is afgestemd op de behoeften van de leerling. Wat betreft de groep leerlingen die extra ondersteuning nodig hebben, ook wanneer deze overstap maken van regulier naar speciaal onderwijs, stellen de scholen jaarlijks een zorgplan op waarin zij uiteenzetten welke zorgvoorzieningen, materieel en personeel, nodig zijn voor de individuele leerlingen. Als laatste noemen we, dat de wet op het primair onderwijs basisscholen voorschrijft te participeren in een regionaal samenwerkingsverband met een of meer basisscholen en een of meer speciale scholen voor basisonderwijs. Dit samenwerkingsverband heeft als doel een samenhangend geheel van zorgvoorzieningen te bieden binnen en tussen basisscholen en in samenwerking met speciale scholen voor basisonderwijs. Zij doet dit op een manier zodat zoveel mogelijk leerlingen een ononderbroken ontwikkelingsproces kunnen doormaken (website wetten).

Wet op het voortgezet onderwijs

De wet op het voortgezet onderwijs regelt hetzelfde als de wet op het primair onderwijs en de WEC wat betreft bevoegdheden en bekostiging van de scholen die voortgezet onderwijs bieden. Verder regelt de wet dat scholen in het voortgezet onderwijs met de lokale overheid minimaal jaarlijks overleg plegen over het voorkomen van segregatie, het bevorderen van integratie en het bestrijden van onderwijsachterstanden. Zij stemmen af over hun inschrijvings- en toelatingsprocedures om tot een evenwichtige verdeling van leerlingen met een

onderwijsachterstand over de verschillende scholen te komen. Tevens voeren zij overleg inzake voortijdige schoolverlaters en spannen zij zich gezamenlijk in voortijdig schoolverlaten te voorkomen dan wel te beperken. Tenslotte bevat de wet op het voortgezet onderwijs bepalingen waarin de bekostiging van het leerwegondersteunend onderwijs, het praktijkonderwijs en regionale zorgbudgetten is geregeld. Net als in het basisonderwijs, regelt de wet op het voortgezet onderwijs de participatie van scholen in regionale samenwerkingsverbanden (website wetten).

Wet educatie en beroepsonderwijs: WEB

De wet WEB regelt de bundeling van verschillende vormen van beroepsonderwijs en volwasseneneducatie in de Nederlandse regionale opleidingen centra, agrarische opleidingen centra en vakscholen. Het betreft middelbaar beroepsonderwijs. Naast dit beroepsonderwijs vallen ook de volwassenen (basis)educatie, het vavo (voortgezet algemeen volwassenenonderwijs) en het cursorisch onderwijs onder de wet. De wet geldt sinds 1996 (Wikipedia, 2010; website wetten). De wet regelt onder meer de bekostiging van het onderwijs, bevoegdheden van personeel, en het onderwijsaanbod, vergelijkbaar met de wet op het primair onderwijs en de wet op het voortgezet onderwijs; zie hierboven (website wetten). Wat betreft voortijdige schoolverlaters heeft de onderwijsinstelling conform de WEB de plicht tot samenwerking met de gemeente inzake beleid om voortijdig schoolverlaten te voorkomen en de opvang te realiseren voor diegenen die voortijdig uitvallen. Hetzelfde geldt voor samenwerking met scholen voor voortgezet onderwijs en voortgezet speciaal onderwijs, al dan niet via bestaande samenwerkingsverbanden (website wetten). Niet alleen inzake voortijdig schoolverlaten wordt samengewerkt met scholen voor voortgezet (speciaal) onderwijs. In lijn met de WEB werken mbo-instellingen ook samen om leer-werktrajecten en assistent-opleidingen vorm te geven. De samenwerking is in dit geval met vmbo-scholen. Dit is geregeld in de 'Doorstroomregeling vmbo-beroepsonderwijs', ingevoerd sinds 2003 (OCenW regelingen, 2001). De samenwerking is gericht op een soepele overgang van voortgezet onderwijs naar vervolgonderwijs. Vooral jongeren met (lichte) verstandelijke beperkingen volgen praktijkgerichte opleidingen en zullen eerder te vinden zijn in genoemde leer-werktrajecten en assistent-opleidingen. Tenslotte regelt deze wet de inzet van een leerlinggebonden budget voor leerlingen met een beperking (zie Leerling gebonden financiering, LGF) (website landelijk steunpunt ZAT).

Zorg in en om school

In 2011 komt (waarschijnlijk) een extra bepaling in de Wet op het primair onderwijs, de Wet op de expertisecentra, de Wet op het voortgezet onderwijs en de Wet educatie en beroepsonderwijs als reactie op de wettelijk regeling 'zorg in en om school'.

De verplichting om zorg in en om de school te regelen, houdt onder meer in dat onderwijsinstellingen in het basisonderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs structureel moeten samen werken met externe instellingen in de zogenaamde ZorgAdviesTeams, de ZAT's. Daarnaast regelt deze regeling de preventieve inzet van interne hulpverlening en zorg op school (bijvoorbeeld schoolmaatschappelijk werk) of een aanvullende voorziening voor overbelaste jongeren. Het gaat erom de beschikbaarheid van achterliggende zorg en zo nodig aanvullende voorzieningen te organiseren om tot een sluitende aanpak te komen voor overbelaste jongeren in de leeftijd van 16 tot 23 jaar (Rouvoet & Dijkstra, 2009).

In het kader van 'zorg in en om school' moeten alle scholen in het primair-, voortgezet- en middelbaar beroepsonderwijs over een ZAT beschikken in 2011. Op dit moment hebben al veel scholen een dergelijk ZorgAdviesTeam. Uit een onderzoek van het Landelijk steunpunt ZAT in 2008 blijkt dat in het primair onderwijs 69% van de scholen een ZAT heeft, in het voortgezet

onderwijs 95% en in het middelbaar beroepsonderwijs 82%. Aannemelijk is dat dit aantal op dit moment toegenomen is (Landelijk steunpunt ZAT).

Voor het (voortgezet) speciaal onderwijs geldt de samenwerkingsverplichting evenzeer. Het accent ligt hier minder op signalering van problemen en een multidisciplinaire probleemanalyse, maar veel meer op de aanwezigheid van gespecialiseerde hulpverleners op school in structureel opgezette gezamenlijke programma's van onderwijs en jeugdzorg, jeugd-GGZ of andere gespecialiseerde vormen van zorg (Rouvoet & Dijkma, 2009).

ZAT's komen in beeld wanneer er sprake is van schooloverstijgende multiproblematiek van scholieren. Met de ZAT's bereiden onderwijsinstellingen zich voor op de plicht om samen te werken in de jeugdketen en om ontwikkelings- en opvoedrisico's vroegtijdig te signaleren en te melden. Per onderwijssector worden instellingen aangewezen die onder regie van de gemeente, verplicht moeten samenwerken in en om het onderwijs. Denk aan jeugdzorg, leerplichtambtenaar, geestelijke gezondheidszorg (website landelijk steunpunt ZAT).

AWBZ-zorg in onderwijs

Soms is meer zorg nodig dan het speciaal onderwijs kan bieden of in het regulier onderwijs (met en zonder rugzak) mogelijk is. Dan is extra zorg mogelijk vanuit de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ). De AWBZ is een volksverzekering. Dat betekent dat iedere Nederlander hier een beroep op kan doen wanneer hij of zij geconfronteerd wordt met ziekte, handicap of ouderdom (website regelhulp; Bruijn de, Beumer & Visser, 2007).

AWBZ-zorg kan op alle schooltypen worden ingezet: basisonderwijs, voortgezet onderwijs, beroepsonderwijs, universitair onderwijs en speciaal (voortgezet) onderwijs (website regelhulp).

De AWBZ-zorg is opgedeeld in zes functies: 1) persoonlijke verzorging; 2) verpleging; 3) ondersteunende begeleiding; 4) activerende begeleiding; 5) behandeling en 6) verblijf. AWBZ-zorg in onderwijs geldt voor drie functies: 1) persoonlijke verzorging, 2) verpleging en 3) en ondersteunende begeleiding. Het onderwijs is zelf verantwoordelijk voor activerende begeleiding (4). De twee andere functies zijn niet aan de orde in het onderwijs. Overigens geldt deze AWBZ-regeling formeel alleen in het primair onderwijs en voortgezet onderwijs (Bruijn de, Beumer & Visser, 2007).

Voor inzet van extra ondersteuning is een indicatie AWBZ-zorg nodig. Een indicatie wordt pas toegekend als geen andere voorziening, een voorliggende voorziening, voorhanden is. Scholen in het speciaal onderwijs worden bijvoorbeeld geacht bepaalde vormen van ondersteunende begeleiding en/of verpleging en verzorging te bieden. Als op basis van hiervan, of op basis van bijvoorbeeld een LGF-indicatie al persoonlijke verzorging of verpleging wordt geboden, dan wordt dit van de totale hoeveelheid benodigde zorg op school afgetrokken. Wat overblijft is de extra hoeveelheid AWBZ-zorg die ingezet kan worden. Kan een school aantonen dat ze dit niet (voldoende) kunnen bieden, dan ontstaat een volledige indicatie voor AWBZ-zorg. Ouders dienen hiertoe een verzoek in bij het Centrum Indicatiestelling Zorg (CIZ). Na goedkeuring van de indicatie kunnen ouders kiezen tussen zorg in natura of een Persoonsgebonden Budget (PGB) waarmee ze zelf de ondersteuning inkopen (Bruijn de, Beumer & Visser, 2007).

4.4 Cijfers onderwijsdeelname

Zoals eerder beschreven, bevinden kinderen en jongeren met verstandelijke beperkingen zich in het basisonderwijs, speciaal basisonderwijs, speciaal onderwijs, praktijkonderwijs, regulier vmbo,

al dan niet met leerwegondersteunend onderwijs (lwoo), het voortgezet speciaal onderwijs en het eerste en tweede niveau van het middelbaar beroepsonderwijs.

Kinderen met zeer ernstige verstandelijke beperkingen verblijven meestal intramuraal en zullen geen onderwijs volgen, aangezien hun ontwikkelingsleeftijd op het niveau zal zijn van kinderen van 0-2 jaar. Kinderen met matige en ernstige verstandelijke beperkingen volgen vooral onderwijs in het (voortgezet) speciaal onderwijs. Kinderen met lichte verstandelijke beperkingen zijn ook in deze, maar vooral in genoemde reguliere onderwijstypen te vinden, al dan niet met extra ondersteuning. Ook zijn zij te vinden in speciaal basisonderwijs (SBO).

In Nederland maakt het Centraal Bureau voor de Statistiek jaarlijks een overzicht van de aantallen jongeren die in de verschillende onderwijstypen onderwijs volgen. Zo zijn in schooljaar 2008-2009 de volgende cijfers bekend van aantallen kinderen en jongeren, afgerond (CBS, 2009):

- 1.533.000 regulier basisonderwijs (BO)
- 44.000 speciaal basisonderwijs (SBO)
- 66.000 (voortgezet) speciaal onderwijs ((V)SO)
- 935.000 voortgezet onderwijs (alle typen inclusief lwoo, PrO)
- 27.000 praktijkonderwijs (PrO)
- 99.000 vmbo met een lwoo-indicatie

Aangezien niet in ieder type onderwijs wordt bijgehouden hoeveel van deze jongeren een beperking heeft en van welke beperking sprake is, is het lastig aan te geven om hoeveel jongeren met verstandelijke beperkingen het precies gaat. In de speciale onderwijstypen heeft iedere leerling een beperking. In regulier onderwijs ligt dat anders. We proberen hieronder een indicatie te geven.

Primair onderwijs

In speciaal basisonderwijs neemt het aantal leerlingen in 2008-2009 af tot 44.000. Deze daling is al enige jaren aan de gang. In 2000-2001 bedroeg het aantal leerlingen in het SBO 52.000. Dat is een daling van 15% in 2008-2009. Ten opzichte van een jaar eerder daalt het aantal leerlingen met 1.000, 2,2%.

Ondanks dat het totaal aantal leerlingen op scholen voor speciaal onderwijs (zowel basis als voortgezet) verder is gestegen tot 66.000 (toename van 43% ten opzichte van 2000-2001), neemt het aantal leerlingen in het basis speciaal onderwijs af. In 2008-2009 zijn er 34.000 leerlingen in dit type basisonderwijs. Van hen zat 43% op een cluster 3 school, waar de leerlingen die zeer moeilijk leren in de meerderheid zijn, en ging 35% naar een cluster 4 school. Ook hier zit de groep met een (licht) verstandelijke beperking, in combinatie met bijkomende problematiek. In totaal betreft het 26.520 leerlingen in beide clusters, waarvan zoals gezegd een groot deel behoort tot de groep met (licht)verstandelijke beperkingen en de 'tussencategorie' met bijkomende problematiek.

Naast deze leerlingaantallen in het speciaal onderwijs, gaat een deel met leerlinggebonden financiering naar regulier basisonderwijs (de rugzak, zie eerder). In 2008-2009 gingen 25.000 leerlingen met een LGF naar het basisonderwijs en speciaal basisonderwijs. Dat is een afname van 2% ten opzichte van het jaar ervoor. Van deze 25.000 ging 84% naar regulier basisonderwijs en 16% naar speciaal basisonderwijs (SBO). Cluster 4-kinderen (ontwikkelingsstoornis) maken voor de helft van het totaal aantal 'rugzakleerlingen' uit.

Secundair onderwijs

In het voortgezet speciaal onderwijs zitten in 2008-2009 ongeveer 32.000 leerlingen. Het merendeel (54% = 17.280) bevindt zich in cluster 4. In tegenstelling tot het basisonderwijs in speciaal onderwijs, is in cluster 3 het aantal zeer moeilijk lerende kinderen flink gegroeid ten opzichte van het vorige schooljaar. Voor cluster 4 geldt in totaliteit de sterkste stijging (CBS, 2009).

Kijken we naar het aantal LGF-geïndiceerde leerlingen (rugzak) in het voortgezet onderwijs, dan zijn dit er 15.000. In het voortgezet onderwijs groeit in ieder onderwijstype het aantal rugzakleerlingen. In 2008-2009 zijn dit er ruim twee keer zoveel als drie jaar ervoor. Ook hier is het aantal leerlingen met een ontwikkelingsstoornis sterk toegenomen (cluster 4). Van deze 15.000 rugzakleerlingen volgde 53% (7.950 leerlingen) onderwijs in het Vmbo. Van hen had één op de vier een Iwoo-indicatie (zie eerder), voor extra ondersteuning (1988 leerlingen) (CBS, 2009).

Voor voortgezet onderwijs is bekend hoeveel 'zorgleerlingen' er zijn. Dat zijn de leerlingen met een Iwoo- en/of praktijkonderwijs-indicatie. Zij vallen binnen de groep die we bedoelen met 'verstandelijke beperking'. In schooljaar 2008-2009 hebben 126.000 leerlingen deze indicatie. Op de totale populatie in het voortgezet onderwijs, is dat 13.5%. Voor het eerst in zes jaar is dit aantal afgenomen (CBS, 2009). Grofweg gaat het hiermee om 141.000 leerlingen met een ondersteuningsvraag, waarbij het aantal met verstandelijke beperkingen aanzienlijk is. Soms hebben leerlingen zowel een LGF-indicatie als een indicatie voor Iwoo of PrO. Het aantal dubbeltellingen is niet bekend.

Middelbaar beroepsonderwijs niveau 1 en 2

Wat betreft het aantal leerlingen met beperkingen in het middelbaar beroepsonderwijs, zijn geen cijfers bekend. Jongeren met verstandelijke beperkingen volgen vooral onderwijs op niveau 1 (assistentopleiding) en niveau 2 (basisberoepsopleiding) van het mbo. Van alle mbo-deelnemers, volgt 3 procent een assistentopleiding en 18 procent een basisberoepsopleiding. Dit is een lager aantal dan het jaar ervoor (CBS, 2009).

Op basis een inventarisatie in het MBO bij diverse onderwijsinstellingen wordt het aantal deelnemers met beperkingen geschat op 25.000 binnen het hele MBO (alle niveaus). Met gemiddeld 10.000 deelnemers en 43 onderwijsinstellingen, betreft het een percentage van 6% (Lierop van & Reichrath, 2007).

Gezien het ontbreken van goede en vergelijkbare registratie lijkt dit een onderschatting. Dit wordt ondersteund door het gegeven dat in hoger onderwijs sprake is van zo'n 16% studenten met functiebeperkingen (Reichrath, 2008; Severiens et al., 2009). Met de laagdrempeligheid van het MBO (een diploma op Vmbo-niveau is voor de laagste niveaus niet nodig), is een grotere instroom van leerlingen met ondersteuningsbehoeften reëel. Uit onderzoek blijkt dat uitstroom naar MBO vanuit het VSO toeneemt (Reichrath & Witte de, 2007).

Met cijfers over de totale groep leerlingen met een beperking, weten we nog niet de aantallen waarbij sprake is van een verstandelijke beperking.

Transitie van onderwijs naar werk

Jongeren die in het VSO de praktijkgerichte onderwijstypen afronden, stappen vaak over naar een beschermde werkplek in de sociale werkvoorziening, of naar arbeidsmatige dagbesteding. Echter steeds meer jongeren maken de overstap naar de praktijkgerichte opleidingen in het middelbaar beroepsonderwijs die de jongeren opleiden richting betaald werk op de reguliere arbeidsmarkt (niveau 1 opleidingen), zo blijkt uit onderzoek van Reichrath & Witte, de (2007). Dit

onderzoek is grotendeels gebaseerd op jongeren in cluster 3 VSO-onderwijs, waar ook jongeren met matige en ernstige verstandelijke beperkingen en/of meervoudige beperkingen onderwijs volgen. Voor precieze cijfers over uitstroombestemmingen, zie hoofdstuk 6.

De overstap van onderwijs naar werk is niet altijd soepel. Op scholen is toenemende aandacht voor deze transitie en is de laatste jaren een ontwikkeling te zien van deelname van jongeren aan leerwerktrajecten. Via deze leerwerkbedrijven lopen jongeren stage in een bedrijf en krijgen ze de benodigde begeleiding om hen voor te bereiden op een betaalde baan. Zie ook hoofdstuk 6 voor een nadere uitleg over leerwerkbedrijven. Er zijn inmiddels initiatieven die specifiek gericht zijn op ondersteuning van de transitie van onderwijs naar werk, al dan niet tijdens leerwerktrajecten.

Trainee+ is een zeer intensief toeleidingstraject voor arbeidsparticipatie van schoolverlaters van 16 tot 23 jaar van scholen voor Zeer Moeilijk Lerende Kinderen die de overstap naar werk niet zelf kunnen maken. Trainee+ begeleidt jongeren professioneel wanneer zij werken en leren in een bedrijf op de reguliere arbeidsmarkt. Afhankelijk van de branche is het mogelijk een certificaat te behalen. Het doel is uitstroom naar (waar mogelijk betaalde) arbeid. Trainee+ is een zelfstandig onderdeel van de Kingmaschool in Amsterdam. De activiteiten worden gefinancierd door de gemeente Amsterdam. Jaarlijks maken ongeveer 60 jongeren gebruik van het traject.

Voorbeeld ondersteuning transitie van school naar werk

5 Arbeidsparticipatie

5.1 Achtergrond

Zoals in hoofdstuk 3 aangegeven, is het accent ten aanzien van mensen met beperkingen in de laatste jaren van de 20^e eeuw verschoven van 'zorg' naar 'participatie'. In de periode dat het vooral om 'zorg' ging, is dien tengevolge het aantal mensen met arbeidongeschiktheid- en bijstanduitkeringen enorm gestegen. Weinig mensen met een arbeidsbeperking werkten. Momenteel is maatschappelijk participatie het credo, waarbij aandacht is voor activering van hen die buiten de maatschappij staan, zo ook ten aanzien van werk. Dit is niet alleen vanuit de gedachte dat deelname aan het arbeidsproces bijdraagt aan te gevoel van mensen om van nut te zijn, dat ten goede komt aan psychologisch en fysiek welbevinden. Het is tevens in onze huidige, individualiserende maatschappij belangrijk om economisch zelfstandig te zijn.

Arbeid biedt sociale contacten, structuur, leermogelijkheden, en versterkt het zelfbeeld en zelfwaardering en wordt gezien als essentieel kenmerk van een volwaardige deelname aan de samenleving (Pilisuk, 2001; Machielse, 2006; Butcher & Wilton, 2008).

Passend werk

Het krijgen van werk is niet vanzelfsprekend. Niet zelden heersen vooroordelen onder werkgevers, dat mensen met beperkingen duur zijn (minder productief, aanpassingen) of zelf minder kwaliteit leveren. Daarnaast is het zo dat niet iedereen de benodigde competenties bezit. Zoals ook in hoofdstuk 1 is aangegeven, blijft de arbeidsparticipatie van mensen met beperkingen achter bij die van mensen zonder beperkingen. Ondanks inspanningen en goede initiatieven in de laatste jaren om hier verbetering in te brengen, is de achterstand nog niet ingelopen (Jehoel-Gijsbers, 2010). Oftewel, er lijkt een tekort aan passend werk. Bovengenoemde ontwikkelingen noodzaken werkgever en (toekomstige) werknemers om alternatieven te bedenken om passende werkgelegenheid te creëren. Vooral voor mensen met beperkingen, en verstandelijke beperkingen in het bijzonder, is het belangrijk om de afstand tot de arbeidsmarkt te verkleinen. Zeker gezien de toekomstscenario's waarin een krapte op de arbeidsmarkt zal ontstaan wanneer de oudere werknemers massaal met pensioen gaan. Dan hebben we alle arbeidspotentieel nodig.

Werkloosheid

Cijfers van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) tonen dat 13% van de beroepsbevolking in de leeftijd van 15-24 jaar, en 5% van hen die tussen 25-44 jaar zijn, werkloos is (Persbericht Centraal Bureau voor de Statistiek, 2010)³. Dit komt overeen met respectievelijk 110.000 en 190.000 jonge mensen. De totale beroepsbevolking telt 7.8 miljoen mensen. Het totaal werkloosheidspercentage van de beroepsbevolking is 5.9%, oftewel 459.000 mensen (niet gecorrigeerd voor seizoensarbeid). Zij gaan daarbij uit van de volgende definitie van werkloze beroepsbevolking: alle personen van 15-65 jaar zonder werk, of met werk voor minder dan 12 uur per week, die actief op zoek zijn naar betaald werk voor 12 uur of meer per week en daarvoor beschikbaar zijn. Mensen die nog in opleiding zijn vallen hier niet onder.

³ Het CBS houdt geen rekening met mensen die minder dan 12 uur per week werken. Het is vrij aannemelijk dat onder de groep mensen met (arbeids)beperkingen mensen zitten die onder deze norm blijven. Deze worden door het CBS gerekend tot de werklozen.

(Verstandelijke) beperkingen in beroepsbevolking

Het aandeel mensen met een arbeidshandicap, of arbeidsbeperkingen, dat tot de beroepsbevolking hoort, is ten opzichte van de totale bevolking niet hoog: 44% versus 68% (Velden van der, 2007).

Het is niet duidelijk of alle mensen met verstandelijke beperkingen tot de beroepsbevolking gerekend worden. Uit hoofdstuk 3 blijkt dat circa 14% van de bevolking een verstandelijke beperking heeft (in allerlei gradaties, met inbegrip van de 'tussencategorie' met een IQ van 70-85). Kijken we enkel naar de mensen met een lichte verstandelijke beperking, waarvan aannemelijk is dat ze tot de beroepsbevolking behoren, dan betreft het 13% van de bevolking (lichte verstandelijke beperking en 'tussencategorie' met IQ 70-85). Het is aannemelijk te veronderstellen dat het beeld voor de hele bevolking (bij benadering) overeenkomt met de beroepsbevolking. Dat zou betekenen dat 13% van de totale beroepsbevolking (7.8 miljoen) een lichte verstandelijke beperking heeft. Dat komt overeen met 1.014.000 mensen. Hoeveel van hen tot de werkloze beroepsbevolking behoort is niet bekend.

Arbeidsparticipatie met Wajong

Gemiddeld werkt ongeveer 25% van de mensen met het recht op een Wajong uitkering in betaald werk (zie ook hoofdstuk 6). Dit hoeven niet per sé jonge mensen te zijn. Deze status kan gelden tot 65 jaar, de beperking moet ontstaan zijn voor het 18^{de} levensjaar of tijdens een studie. Het gaat om zowel regulier werk als een WSW-dienstverband, waarbij laatst genoemde dienstverband het meeste voorkomt (Kenniscentrum UWV, 2010).

Vrijwel alle Wajongers zijn volledig arbeidsongeschikt verklaard. Dit percentage is in de jaren 2001-2006 niet veranderd/ toegenomen. Ondanks stabiliteit van dit cijfer, is de arbeidsdeelname in deze groep afgenomen, omdat minder Wajongers in voltijd bleven werken, hetgeen niet betekent dat zij 100% productief zijn. In de periode 2001-2006 daalde het aandeel voltijders van 58% naar 48%. De arbeidsdeelname van Wajongers met verstandelijke beperkingen is iets hoger dan het gemiddelde van alle Wajongers: 33% werkt regulier dan wel in de sociale werkvoorziening tegenover 29% van alle Wajongers (Berendsen, Havinga & Stoutjesdijk, 2008). Voor Wajongers is het lastig een baan te krijgen; 28% vindt binnen 2 jaar een baan na instroom in de Wajong. Nog lastiger is het, om deze te behouden. Bijna de helft verliest deze baan binnen een jaar (Jehoel-Gijsbers, 2010). Limburg is één van de Nederlandse provincies waar er relatief veel Wajongers zijn (Jehoel-Gijsbers, 2010).

Arbeidsparticipatie met (verstandelijke) beperkingen

In het overheidsbeleid wordt veel belang gehecht aan arbeidsparticipatie van mensen met beperkingen. Ondanks allerlei inspanningen, neemt de arbeidsparticipatie van deze mensen de laatste jaren af. Men name in de jongere leeftijdscategorieën (15-24 jaar), is deze afname sterk. Het feit dat jongeren in werk moeten stromen vanuit onderwijs of zorg, maakt deze groep zeer gevoelig voor schommelingen in de conjunctuur of van inspanningen van school/ zorg en toekomstige werkgevers. Nog geen 42% van de jongeren met een langdurige aandoening (waaronder ook verstandelijke beperkingen) heeft betaald werk (Velden van der, 2007). Zie ook hoofdstuk 6.

Hierop aanhakend, wordt de kloof tussen de omgevingseisen en de competenties van jongeren met lichte verstandelijke beperking groter. De eisen die aan hen gesteld worden, nemen toe en daarmee stijgt de kans op afhaken en problemen. Het veelvuldige gebruik van informatie- en communicatietechnologie, evenals de afname van eenvoudig werk dragen bij aan deze discrepantie (Geffen van & Nouwens, 2010).

Kijken we naar de arbeidsparticipatie van mensen met verstandelijke beperkingen, dan valt op dat deze vooral gekenmerkt wordt door deelname aan arbeid, en minder door het leveren van een

bijdrage aan de samenleving. Hiermee wordt bedoeld, dat het vooral voor het individu van belang wordt gevonden dat deze zich ontplooit en sociale contacten aangaat. Of het daarbij om betaald werk gaat, doet weinig ter zake (Kwekkeboom & van Weert, 2008).

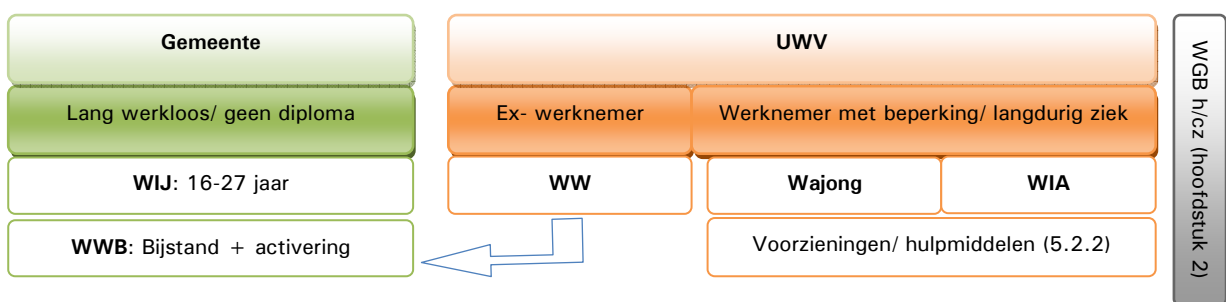
Dit hoofdstuk beschrijft de belangrijkste wetten en regels die gericht zijn op arbeidsparticipatie van de groep met verstandelijke beperkingen.

5.2 Wet- en regelgeving arbeidsparticipatie

De laatste jaren verandert er veel in de Nederlandse sociale zekerheid. Doordat (te) veel mensen een uitkering ontvangen, en de (financiële) prikkels tot het vinden van werk voor de werkzoekende klein zijn, wordt het systeem onbetaalbaar. Daarnaast is het accent komen te liggen op participatie, meedoen in arbeid, op inclusie. De meeste mensen met een arbeidsbeperking willen heel graag participeren op de arbeidsmarkt. Het beeld van werkgevers is vaak nog dat deze mensen niet (goed) kunnen werken (Hermans, 2010).

Veranderingen in de sociale zekerheid passen in het beleid dat gericht is op participatie, op inclusie van mensen met beperkingen. Tegelijkertijd lijkt het sociale vangnet voor hen die wel willen, maar niet kunnen, schraler te worden. Zie de toelichtingen bij de Wajong en bij de WIA in deze paragraaf.

Werknemersregelingen en wetten vallen in Nederland onder verantwoordelijkheid van het Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen (UWV). Dat zijn wetten zoals de Werkloosheidswet (WW), de Wet Investeren in Arbeid, WIA (opvolger van de wet op de arbeidsongeschiktheid: WAO), en de Wet Werk en Arbeidsondersteuning Jonggehandicapten (Wajong). Daarnaast zijn de Nederlandse gemeenten verantwoordelijk voor hen die langdurig werkloos zijn en/of leerplichtig zijn maar thuiszitten, via sociale activering en bijstanduitkeringen (WWB). Zie figuur 2 voor een vereenvoudigd overzicht.



Figuur 2: overzicht wet- en regelgeving ten aanzien van arbeidsparticipatie

Afhankelijk van het moment in het leven waarop mensen een verstandelijke beperking verkrijgen, vallen zij mogelijk in verschillende regelingen en wetten. Zie hieronder de uitwerking van de relevante wetgeving, in figuur aangegeven met de vetgedrukte afkortingen (paragraaf 5.2.1), en de overige regelingen ten aanzien van voorzieningen en hulpmiddelen in paragraaf 5.2.2.

5.2.1 Wetgeving arbeidsparticipatie

Momenteel geldt de volgende wet- en regelgeving ten aanzien van de arbeidsparticipatie van mensen met verstandelijke beperkingen:

Langdurig werklozen (Gemeente):

- WIJ
- WWB

Werknemers (UWV):

- Wajong
- WIA (voorheen WAO)
- WW

Hieronder volgt een korte toelichting per wet/regeling.

Langdurig werklozen (Gemeente)

Wanneer mensen werkloos zijn, geen diploma hebben en geen recht (meer) op een uitkering van het UWV, komen zij in aanmerking voor regelingen die uitgevoerd worden door de gemeente en die bedoeld zijn als vangnet. Voor mensen met (licht) verstandelijke beperkingen gelden, indien zij nog geen aanspraak (kunnen) maken op een Wajong-uitkering mogelijk de WIJ en WWB in dit kader.

Wet Investeren in Jongeren: WIJ

De WIJ is gericht op jongeren van 16 tot 27 jaar, die geen opleiding volgen, geen werk hebben en geen andere uitkering ontvangen. De wet is erop gericht te voorkomen dat jongeren thuiszitten. Binnen de wet zijn drie opties. Welke van toepassing is, licht aan de specifieke situatie van de jongere. De opties zijn:

1. Enkel een uitkering
2. Enkel een werk-leeraanbod
3. De combinatie van 1. en 2.

Optie 1 geldt voor jongeren die vanwege een functiebeperking of chronische ziekte niet kunnen werken, geen opleiding kunnen volgen, geen andere uitkering ontvangen (bijvoorbeeld de Wajong) en waarvan de eventuele partner geen inkomen heeft of diens inkomen beneden een bepaalde grens blijft. Het gaat om jonge mensen die om één of andere reden geen aanspraak op de Wajong kunnen doen, ondanks hun beperking of chronische ziekte.

Optie 2 geldt voor jongeren die wel een opleiding kunnen volgen en/of kunnen werken en die een partner hebben die voldoende verdient.

Optie 3 geldt voor de jongeren die eveneens een opleiding kunnen volgen en/of kunnen werken, maar waarvan de eventuele partner geen inkomen heeft, of diens inkomen beneden een bepaalde grens blijft.

De WIJ is een relatief nieuwe wet. Sinds 1 oktober 2009 verplicht deze wet de Nederlandse gemeenten om jongeren die zich melden voor een bijstanduitkering een aanbod te doen (één van de drie opties). Dit zal zoveel mogelijk optie 2 of optie 3 zijn, waarbij de jongeren een aanbod krijgen in de vorm van een baan, scholing, of een combinatie van beide. Als de jongere de baan accepteert, krijgt hij salaris van de betreffende werkgever. Bij acceptatie van het leeraanbod krijgen ze waar nodig een inkomen dat even hoog is als de bijstandsuitkering. Als jongeren het aanbod van de gemeente niet accepteren, krijgen zij ook geen uitkering. Hiermee stimuleert de WIJ actieve deelname aan het onderwijs- en/of arbeidsproces en het behalen van de benodigde competenties en kwalificaties om later succes op de arbeidsmarkt te bevorderen. De maatregelen in de WIJ zijn bedoeld om te bevorderen dat jongeren duurzaam aan de slag komen en te

voorkomen dat ze afhankelijk worden van de bijstand (zie WWB). Indien sprake is van een uitkering, sluit deze aan bij de huidige bijstandsnorm (website Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid).

Volgens jongerenbond FNV-Jong werkt de WIJ niet. Nog geen 5% van de werkloze jongeren heeft een werk-leeraanbod gekregen van de gemeente. Uit onderzoek onder 4.000 jonge werklozen, blijkt ruim driekwart van hen de WIJ niet te kennen. De Vereniging van Nederlandse Gemeenten stelt dat ze nog geen cijfers hebben hieromtrent, maar heeft de indruk dat veel gemeenten proberen jongeren aan een baan of scholing te helpen. De Vereniging van Nederlandse Gemeenten wacht met haar definitieve oordeel op de evaluatie die het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid heeft aangekondigd (Persbericht van FNV-Jong, 2010).

Wet Werk en Bijstand: WWB

De Wet werk en bijstand (WWB) is de wet die in Nederland de ondersteuning bij arbeidsinschakeling en bijstand regelt voor mensen die weinig of geen ander inkomen hebben en ook weinig of geen vermogen. Hierbij wordt gekeken naar eventueel inkomen en vermogen van de levenspartner. Heeft deze partner een inkomen en/of vermogen (eigen huis telt ook), dan is er geen recht op een uitkering via de WWB.

Doel van de WWB is ondersteuning bij arbeidsinschakeling en verlening van bijstand door gemeenten. Werk gaat voor inkomen. Dat betekent dat de nadruk ligt op activering op de arbeidsmarkt via de kortste weg naar betaald werk. Mensen moeten dan ingeschreven staan bij het UWV (website Wikipedia, 2010). Gemeenten krijgen van de rijksoverheid twee budgetten: een inkomensdeel en een werkdeel. Uit het inkomensdeel moeten de bijstandsuitkeringen worden betaald. Uit het werkdeel moeten de reïntegratie-activiteiten worden betaald. Gemeenten dienen zelf eventuele tekorten op die budgetten aan te vullen. Daar staat tegenover dat overschotten op het inkomensdeel in de gemeentekas vloeien. Het is dus zaak voor gemeenten om zo weinig mogelijk instroom in de bijstand te hebben, en zo veel mogelijk uitstroom.

Als het werkdeel niet volledig of onrechtmatig wordt besteed vordert het ministerie het niet - of onrechtmatig bestede deel van de gemeente terug.

Wanneer mensen niet kunnen werken en geen aanspraak kunnen maken op andere regelingen, dan ontvangen zij een bijstanduitkering. Deze uitkering is een minimum inkomen, en geldt als laatste vangnet.

Werknemers (UWV)

Ben je geboren met een verstandelijke beperking of verkrijg je deze tijdens je onderwijs carrière? Heeft deze beperking gevolgen voor je positie op de arbeidsmarkt? Met andere woorden: ben je al dan niet gedeeltelijk arbeidsongeschikt? Heb je een baan, maar raak je deze kwijt? Dan gelden mogelijk een aantal wetten die uitgevoerd worden door het Uitvoeringsinstituut WerknemersVerzekeringen, UWV.

Werkloosheidswet: WW

De Werkloosheidswet is voor mensen die zonder schuld hun baan verliezen (einde arbeidscontract, faillissement, boventaligheid, enz.). De hoogte van deze uitkering betreft 70% van het laatst verdiende loon en de duur van de uitkering wordt bepaald aan de hand van de duur van het arbeidsverleden. Naarmate iemand meer jaren heeft gewerkt, heeft deze gedurende een langere periode recht op WW. De hoogte, duur en betaling van de WW-uitkering wordt bepaald en uitgevoerd door het UWV.

Tijdens de WW wordt sterk ingezet op het snel instromen in ander, passend werk. Iemand met een WW uitkering is bijvoorbeeld verplicht om wekelijks te solliciteren om het recht op de uitkering te behouden. Tevens moet je voor het wekelijks aantal uren beschikbaar zijn voor de arbeidsmarkt, overeenkomend met je laatste arbeidscontract en passend werk te accepteren. In het begin is het voldoende om enkel te solliciteren naar passende banen, gezien opleiding en ervaring. Echter, wanneer iemand na een bepaalde periode nog steeds geen uitzicht heeft op een baan, wordt het begrip van 'passend werk' verruimd. Hierdoor moet de werkloze meer banen accepteren dan in eerste instantie passend zouden zijn gezien opleiding en arbeidsverleden.

Tijdens de WW wordt de werkzoekende ondersteund en geadviseerd door een werkcoach van het UWV-werkbedrijf, een onderdeel van het UWV. Inschrijving bij dit UWV-werkbedrijf is een voorwaarde om de WW-uitkering te behouden. Met de werkcoach maak je afspraken, waaraan je je moet houden om recht te blijven houden op betaling van de uitkering. De werkcoach van het UWV-werkbedrijf kan de volgende ondersteuning bieden wanneer werkzoekende een WW-uitkering hebben (UWV-werkbedrijf, 2009):

Bemiddeling via een proefplaats

De werkcoach kan bemiddelen in werk. Een instrument daarbij is het regelen van een proefplaats. Met een proefplaats kan een werkzoekende drie maanden op proef aan het werk met behoud van WW-uitkering.

Competentietests

Werkzoekenden kunnen een competentietest doen om te ontdekken wat zijn/haar kwaliteiten zijn.

Workshops

Het UWV-werkbedrijf organiseert workshops over werk zoeken. Bijvoorbeeld over sollicitatiebrieven schrijven of over sollicitatiegesprekken voeren.

Een opleiding volgen

In sommige situaties zijn vergoedingen mogelijk voor de kosten die gemaakt worden om een opleiding te kunnen volgen.

Een re-integratietraject

Wanneer de kans klein is op het vinden van werk, kan de werkcoach een re-integratietraject voorstellen. Dat kan via verwijzing naar een re-integratiebedrijf die de coach aandraagt. Een andere manier is, dat de werkzoekende het re-integratietraject zelf regelt en bepaalt. Dat kan via een individuele re-integratieovereenkomst (IRO).

Zodra de WW eindigt, en de werkzoekende heeft geen baan gevonden, kan de persoon een bijstanduitkering aanvragen. Het aanvragen van de uitkering kan via het Werkbedrijf. De gemeente is uitvoerder van de WWB (zie hierboven). Indien het een jongere betreft tot 27 jaar, is de WIJ ook een optie (zie hierboven) (UWV-werkbedrijf, 2009).

Wajong

Wajong staat voor Wet Werk en Arbeidsondersteuning Jonggehandicapten. Mensen hebben recht op een uitkering, behorende bij deze wet, wanneer zij hun aandoening/ beperking verkregen voordat zij 17 jaar oud waren, of tijdens hun studie voor hun 30^e jaar. Als gevolg van deze aandoening of beperking ontstaat (deels) arbeidsongeschiktheid. Aanspraak op een Wajong-uitkering geldt vanaf de leeftijd van 18 jaar, waarbij op het moment van aanspraak moet gelden dat de arbeidsongeschiktheid ten minste 1 jaar aan de orde is. Tevens bestaat de verwachting

dat hierin het komende jaar geen herstel in optreedt. Op basis van de Wajong kan iemand ondersteuning krijgen bij het verwerven en behouden van regulier of beschermt werk, bijvoorbeeld in de vorm van een jobcoach. Men behoudt het recht op de Wajong tot de pensioengerechtigde leeftijd (website UWV).

Per 1 januari 2010 is de Wajong aangepast. Gold voorheen voor iedereen dezelfde uitkering op basis van de betreffende arbeidsongeschiktheidsklasse, in de vernieuwde Wajong is de precieze uitkering en ondersteuning afhankelijk van de situatie. Daarbij wordt niet naar de mate van arbeidsongeschiktheid gekeken. Vier doelgroepen worden onderscheiden: 1) mensen die kunnen werken, maar daarbij hulp nodig hebben; 2) mensen die nog niet kunnen werken, maar in de toekomst mogelijk wel; 3) mensen die nog op school zitten; 4) mensen die nu en in de toekomst niet kunnen werken. In elk van de vier situaties is de hulp die Wajongers krijgen én de hoogte uitkering anders geregeld. Hierbij ligt de nadruk vooral op de ondersteuning en minder op de uitkering. De hoogte van de uitkering wordt vastgesteld op basis van het loon dat met werken wordt verdiend en bedraagt maximaal 75% van het minimumloon (website UWV).

De laatste jaren is binnen de uitvoering van de Wajong het accent komen te liggen op activering/aan het werk krijgen. Voorheen betrof het vooral een inkomensregeling. Werken levert daarmee op dit moment financieel meer op dan niet werken. Om je uitkering te behouden moet je meewerken aan het versterken van je eigen participatiemogelijkheden, bijvoorbeeld via opleiding, werkervaringsplaatsen en werk-leertrajecten, tenzij er een onvermogen is om te participeren. In de 'oude' Wajong kreeg men na de beoordeling een uitkering tot 65 jaar. Vanaf nu volgen na de eerste toekenning van de Wajong-uitkering een aantal herkeuringen door het UWV. Nadat iemand zeven jaar een Wajong uitkering ontvangt of de leeftijd van 27 jaar bereikt, volgt een laatste keuring en definitieve toekenning van de Wajong tot de pensioengerechtigde leeftijd (website UWV).

Jaarlijks stromen 17.000 mensen de Wajong in (Hermans, 2010). Aangezien het aantal Wajong-uitkeringen sterk stijgt (van 147.000 in 2005 naar 192.000 in 2009 en 204.000 in 2010⁴), wordt de instroom momenteel beperkt door aanpassing van de instroomcriteria en het eerdere genoemde intensiveren van de uitstroom. Als de instroom niet wordt beperkt, is de verwachting dat het aantal Wajongers toeneemt tot 200.000 in 2015 en 300.000 in 2040 (Hermans, 2010). Mogelijk worden die 200.000 al eerder bereikt. Zie ook tabel 2. Vandaar het accent op begeleiding naar werk, uitgaande van talenten van mensen. Kijken we naar de Wajong-populatie, dan betreft het circa één op de vijf van alle 18-jairgen.

In tabel 2 is te zien hoe deze Wajong-populatie is opgebouwd (viermaands statistisch overzicht UWV juli 2010). Meer concreet geldt de volgende indeling wat betreft diagnose (Berendsen, Havinga & Stoutjesdijk, 2008; Stoutjesdijk & Berendsen, 2007).

- Ontwikkelingsstoornissen: 59%
 - Verstandelijke beperkingen: 33%
 - Autisme spectrum stoornissen: 11%
 - ADHD: 4%
- Psychische ziektebeelden: 25%
- Somatische ziektebeelden: 14%
- Overige: 2%

⁴ Cijfers van 2009 en 2010 komen uit de UWV Kwartaalverkenning van Kenniscentrum UWV/directie SBK in juli 2010. Cijfer van 2005 komt uit Hermans, 2010).

In een aantal gevallen is ook sprake van een tweede diagnose, ongeveer de helft van de jongeren met verstandelijke beperkingen, die een uitkering krijgt in het kader van de Wajong heeft ook een tweede diagnose.

Tabel 2: Kenmerken en aantallen Wajong populatie 2009 en 2010 (bron: UWV)

Wajong-uitkeringen	2009 t/m 4 ^e maand	2010 t/m 4 ^e maand	Perc. +/- (%)
Naar mate van arbeidsongeschiktheid			
Deels arbeidsongeschikt	3.508	3.842	9.5
Volledig arbeidsongeschikt	176.205	191.297	6.7
Naar diagnose			
Psychische stoornis	121.046	119.740	-1.1
Hart- en vaatstelsels	827	816	-1.3
Bewegingsapparaat	3.434	3.387	-1.4
Overig (inclusief VB)	57.406	71.196	24
Naar geslacht			
Man	101.756	108.631	6.8
Vrouw	80.957	86.508	6.9
Naar leeftijdsklasse			
15 t/m 24 jaar	51.344	57.108	11.2
24 t/m 34 jaar	44.873	49.390	10.1
35 t/m 44 jaar	37.713	37.797	0.2
45 t/m 54 jaar	30.249	31.292	3.4
55 t/m 64 jaar	18.534	19.552	5.5
Totaal	182.713	195.139	6.8

Tabel 2 toont dat mensen met een Wajong- uitkering meestal volledig arbeidsongeschikt zijn, psychische stoornissen hebben, man zijn en jong zijn.

WIA: IVA en WGA

WIA staat voor: Wet werk en inkomensvoorziening naar arbeidsvermogen. De WIA geldt voor mensen die werk hebben en door beperkingen of ziekten uitvallen. Dat kunnen reeds verworven beperkingen zijn, of nieuw ontstane beperkingen. Voorheen gold in Nederland de Wet op de Arbeidsongeschiktheid (WAO), waarbij mensen op basis van restverdiencapaciteit ingeschaald werden naar een percentage arbeidsongeschiktheid. De hoogte van hun uitkering werd daarop gebaseerd. Deze WAO is vervangen door de WIA. Bij de WIA geldt dat mensen zoveel werken als mogelijk is.

Wanneer werknemers ziek worden, heeft de werkgever gedurende twee jaar de verplichting om het salaris door te betalen. Tevens starten al snel re-integratiemaatregelen om ervoor te zorgen dat mensen snel terugkeren op de werkplek. Ook dit is de verantwoordelijkheid van de werkgever, samen met de werknemer. Als mensen na twee jaar nog steeds ziek zijn, zijn er twee mogelijkheden voor een uitkering op basis van de WIA: IVA of WGA. IVA staat voor Inkomensvoorziening volledig arbeidsongeschikten en WGA voor Werkhervatting Gedeeltelijk Arbeidsongeschikten. De verzekeringsarts van het UWV bepaalt het percentage arbeidsongeschiktheid en daarmee de regeling waar men onder valt, hetgeen gerelateerd is aan de hoogte van de uitkering. Door splitsing van de groep mensen met beperkingen in enerzijds een groep waarvan verwacht wordt dat ze herstellen en actief zijn op de arbeidsmarkt en anderzijds in een groep die niet herstelt, wordt gestimuleerd dat iedereen met werkcapaciteit ook

daadwerkelijk aan het werk gaat/ blijft. Werken loont, want dan is het inkomen hoger dan wanneer men enkel een uitkering ontvangt.

IVA

Wanneer door het UWV wordt vastgesteld dat iemand volledig arbeidsongeschikt is (men niet meer dan 20% van het oude loon verdient als gevolg van de beperking of ziekte) en er geen zicht is op (gedeeltelijk) herstel, dan ontvangt deze een IVA-uitkering tot de pensioengerechtigde leeftijd. De hoogte van de uitkering hangt af van het vorige verdiende loon (met een plafond). Mensen met een IVA-uitkering worden gecompenseerd voor het deel dat ze niet meer kunnen werken. Ziek zijn betekent niet automatisch dat iemand niet hoeft te werken. Het UWV stimuleert dat mensen zo snel mogelijk weer aan het werk gaan, op een niveau dat bij de gezondheid past, ook in deze groep. Dit vanuit de gedachte dat hoe langer iemand eruit is, des te moeilijker het wordt om weer te gaan werken. Men moet passend werk accepteren. Doet de werkzoekende/ zieke dit niet of niet voldoende, dan stopt UWV (voor een deel) de uitkering.

Zieke werknemers in deze categorie ontvangen automatisch bericht van het UWV na anderhalf jaar ziekte waarin zij opgeroepen worden om de WIA-uitkering tijdig aan te vragen. Alleen wanneer duidelijk is dat herstel niet aan de orde is, kan de WIA eerder aangevraagd worden, maar de uitkering gaat pas in na twee jaar arbeidsongeschiktheid. Voor aanvraag van de WIA is een verklaring nodig van de bedrijfsarts.

WGA

Je bent gedeeltelijk arbeidsongeschikt als je door je ziekte of handicap meer dan 20%, maar niet meer dan 65% van je laatste loon kunt verdienen. Kun je maar maximaal 20% van je oude loon verdienen maar is er kans op herstel, dan ben je tijdelijk arbeidsongeschikt. Voor mensen die gedeeltelijk arbeidsongeschikt zijn en/of er is kans is op herstel, geldt de WGA-uitkering. WGA staat voor: Werkhervatting Gedeeltelijk Arbeidsgeschikten. De WGA-uitkering is een aanvulling op het loon dat iemand theoretisch nog kan verdienen. Het UWV gaat er daarbij van uit dat dit ook gebeurt. Aangezien verstandelijke beperkingen niet herstellen, is de WGA over het algemeen niet van toepassing op deze groep. De WGA is eventueel wel mogelijk als iemand met een (lichte) verstandelijke beperking een inkomen verdiend heeft en vervolgens ontslagen wordt.

5.2.2 Voorzieningen & hulpmiddelen

Naast de wetgeving bestaan financiële en overige regelingen die bedoeld zijn om mensen met beperkingen en/of diens werkgevers te ondersteunen via voorzieningen en hulpmiddelen. Deze regelingen vallen onder de werknemersverzekeringen behorende bij de Wajong, Werkloosheidswet, en de WIA. Zie ook de vorige paragraaf. Het UWV voert de regelingen uit. Hieronder staat de relingen die mogelijk van toepassing zijn op mensen met een verstandelijke beperking.

Loonsuppletie

Wanneer jongeren onder de 18 jaar met een gedeeltelijke WIA-, of Wajong-uitkering niet verdienen wat ze volgens de arbeidsdeskundige van het UWV zouden kunnen verdienen, dan kunnen ze mogelijk een aanvulling krijgen op hun inkomen of uitkering. Dit geldt voor jongeren die in loondienst werken, of willen gaan werken, of die een eigen zaak hebben of deze willen starten. Via het UWV kan deze inkomens- of loonsuppletie worden aangevraagd (website UWV).

Loonkostensubsidie

Werkgevers die een werknemer aannemen met beperkingen en die omwille van deze beperkingen minder productief is dan werknemers in dezelfde functie zonder beperkingen, kunnen voor het deel dat ze hierdoor verliezen een loonkostensubsidie krijgen via het UWV.

Dit kan wanneer de werknemer een WGA (WIA)- of Wajong-uitkering heeft, nog geen 50 jaar is, heel moeilijk aan werk komt en de afgelopen 6 maanden niet op proef bij dezelfde werkgever heeft gewerkt. De werknemer moet een zogenaamde indicatie loonkostensubsidie (LKS) hebben. Hieruit blijkt dat hij bij de doelgroep hoort. Tevens mag de werknemer in de afgelopen 5 jaar niet eerder loonkostensubsidie ontvangen hebben. Wanneer een werknemer langer dan een jaar een volledige WW-uitkering heeft, geldt de loonkostensubsidie eveneens. De werkgever die voor loonkostensubsidie in aanmerking wil komen, moet een contract aangaan voor 1 jaar, is van plan dat contract met nog een half jaar te verlengen en vraagt de subsidie aan binnen 3 maanden nadat de werknemer bij in dienst is gekomen.

De subsidie is een jaar lang 50% van het minimumloon. Dit geldt als de werknemer fulltime werkt. Als de werknemer parttime werkt, wordt de subsidie naar verhouding verlaagd en gebaseerd op het aantal gewerkte uren (website UWV).

Subsidie voor werkplekaanpassingen

Werkgevers kunnen voor benodigde werkaanpassingen een subsidie krijgen via het UWV. De aanpassingen zijn erop gericht de werkplek geschikt te maken voor een gedeeltelijk arbeidsgeschikte werknemer (website UWV). De werkgever kan ook van deze subsidie gebruikmaken als de werknemer geen arbeidsongeschiktheidsuitkering heeft. Er hoeft alleen te zijn vastgesteld dat de werknemer een arbeidshandicap heeft waar een aanpassing voor nodig is. Zaken die algemeen gebruikelijk zijn of die tot de standaarduitrusting van het bedrijf behoren, kunnen niet worden vergoed (website UWV).

Arbeidsadviseur

Naast ondersteuning van de UWV-werkcoach (zie paragraaf 5.2.1 WW), kan een werkzoekende het advies inwinnen van een arbeidsadviseur. De arbeidsadviseur is niet verbonden aan het UWV-werkbedrijf en werkt helemaal onafhankelijk. Deze voorziening is gratis en vrijblijvend. De arbeidsadviseur is bereikbaar via het UWV-werkbedrijf of via www.onafhankelijkarbeidsadviseur.nl (UWV-werkbedrijf, 2009).

Jobcoach

Werkgevers die een werknemer met een langdurige ziekte of handicap in dienst hebben die begeleiding nodig heeft, kunnen baat hebben van een jobcoach. Een jobcoach begeleidt werknemers met een langdurige ziekte of handicap naar of in een baan. De werknemers krijgen een persoonlijk trainings- of inwerkprogramma en begeleiding op de werkvloer. Aan het eind van een geslaagd programma kan de werknemer zijn werk zelfstandig uitvoeren. De jobcoach blijft bereikbaar wanneer er een probleem ontstaat of als er nog knelpunten zijn. Het besluit tot de inzet van een jobcoach ligt bij de werknemer. Die dient een aanvraag bij het UWV in.

De toekenning van een jobcoach verloopt volgens het zogenoemde Protocol jobcoach via het UWV. Daarin staan afspraken tussen UWV en de jobcoachbedrijven over de toekenning van een jobcoach. Bijvoorbeeld dat de jobcoach moet werken bij een jobcoachorganisatie die UWV erkent. Een werknemer krijgt alleen een jobcoach bij een dienstverband van ten minste 12 uur per week. Daarbij moet de werknemer minimaal 35% van het minimumloon verdienen. Uitzonderingen hierop zijn soms mogelijk. Wij bekijken dit per geval. De jobcoach begeleidt de werknemer in het eerste jaar voor maximaal 15% van de werkuren. In het tweede jaar is dat maximaal 7,5% en in het derde en volgende jaren 5%.

Ieder halfjaar stelt de jobcoachorganisatie een rapportage op van de voortgang. UWV beslist aan de hand hiervan of de hulp nog noodzakelijk is. Soms leidt de rapportage ook tot een verandering van het soort begeleiding. Een onderdeel van deze rapportage is de beoordeling van de jobcoachdiensten. Zowel de werkgever als de werknemer vullen hierbij een beoordelingsformulier in.

Wanneer de werknemer het werk niet zonder hulp van de jobcoach kan doen, dan kan de werkgever een vergoeding krijgen. De hoogte van de vergoeding is afhankelijk van de hoeveelheid hulp die nodig is. UWV betaalt de vergoeding iedere 6 maanden als voorschot aan de jobcoachorganisatie.

5.3 Re-integratiebedrijven en werkgelegenheidsorganisaties geregeld bij wet

Het UWV heeft contracten met re-integratiebedrijven. Zij kopen trajecten in bij deze bedrijven voor hun klanten met een WW-, Wajong-, en WIA-uitkering die ondersteuning behoeven in hun traject richting arbeid, ongeacht of dit betaald werk is.

Inspanningen van verschillende organisaties in een traject, sluiten vaak slecht op elkaar aan. Doelgroepspecifieke (re)-integratiebureaus boeken goede resultaten (Velden van der, 2007). Als het gaat om (jonge) mensen met verstandelijke beperkingen, dan zijn onder meer de volgende re-integratiebedrijven actief in Nederland (dit is geen volledig overzicht):

- Jobstap
- Sterk in werk
- Rozij
- USG Restart
- Refrisk
- Atlant Groep

Deze (re)-integratiebedrijven verrichten een groot aantal taken, zoals het aanleren van werknemervaardigheden, begeleiding richting werk, werkaanpassingen, plaatsing, nazorg en jobcoaching.

Naast deze re-integratiebedrijven zijn ook zorginstellingen steeds meer gericht op het bevorderen van de participatiemogelijkheden van de betreffende jongeren. Zij richten zich niet louter op zorg, maar ook op bijvoorbeeld onderwijs en arbeid. Hun primaire taak is van oudsher zorgverlening aan jongeren met ontwikkelingsstoornissen, ADHD, autisme en gedragsstoornissen. Vanwege de bredere kijk op 'zorg' en het accent op 'meedoen' beweegt het aanbod van diensten en ondersteuning van deze zorginstellingen zich steeds meer naar een zogenaamd 'full service' aanbod. De Koraal Groep en Plury, twee grote zorginstellingen in Zuid-, Midden- en Oost-Nederland, bieden beiden zo'n geïntegreerd full service aanbod voor deze jongeren, of zijn bezig dit te ontwikkelen. Kern van het full service aanbod is, dat de cliënt niet in de gaten heeft dat de verschillende activiteiten (begeleiding, onderwijs, arbeid, vrijetijdsbesteding, wonen) vanuit verschillende regelingen en financieringen gevoegd worden en dat hij geen last heeft van de verbrokkelde wet- en regelgeving. Het aanbod wordt integraal vanuit de cliënt georganiseerd, hetgeen in de praktijk lastig is, door verschillende wetgeving en financiering op de verschillende deelgebieden. Het aanbieden van deze geïntegreerde dienstverlening vraagt dat de organisatie in staat is om zich niet te laten leiden door extern opgelegde structuren en

financieringsvoorwaarden, maar door de behoeften van de jongere met een verstandelijke beperking.

Het doel van de Koraal Groep is om zorg, onderwijs, begeleiding en (arbeids)participatie, in een geïntegreerd aanbod aan te bieden. Alle activiteiten zijn gericht op het bereiken van een maximale participatie, naar vermogen van de jongere. Dit geldt ook voor onderwijs en arbeid.

Voorbeeld full service aanbod

Vanuit deze zorginstellingen worden ook social firms ontwikkeld gericht op het creëren van arbeidsmogelijkheden. Interne vacatures worden zo mogelijk ingevuld met jongeren met een beperking, maar ook wordt bij contracten met leveranciers bedongen dat hun jongeren bij die leverancier stage kunnen lopen of in dienst treden (procurement policy). In veel gevallen geldt dat hiervoor banen ontwikkeld worden die bestaan uit afsplitsingen van functie-elementen en die gezamenlijk een nieuwe functie betekenen: jobcarving genoemd. Op deze wijze ontstaan meer elementaire functies die ingevuld kunnen worden door jongeren met beperkingen. Jobcarving gebeurt ook op de reguliere arbeidsmarkt. Zie verder hoofdstuk 6, paragraaf 6.4.

6 Opties voor arbeidsparticipatie

6.1 Achtergrond

Zoals eerder aangegeven, is het huidige beleid in Nederland gericht op de mogelijkheden van de jongere met beperkingen en niet zijn/haar beperkingen. Arbeidsparticipatie, passend bij de wensen en mogelijkheden, wordt gestimuleerd. Oftewel: werken naar vermogen en stimuleren van ontwikkeling waar mogelijk. Er zijn dan ook veel organisaties die zich inzetten voor de doelgroep mensen met verstandelijke beperkingen. Veel initiatieven zijn ontstaan. Binnen de groep mensen met verstandelijke beperkingen kunnen twee deelgroepen onderscheiden worden: 1) mensen die helemaal niet participeren, terwijl ze dat wel zouden kunnen; en 2) mensen die wel participeren, maar niet in de meest optimale/passende vorm (Sociaal Economische Raad, 2007).

Visie op arbeidsparticipatie

In Nederland heerst de opvatting dat een sluitende aanpak nodig is, om de arbeidsparticipatie van jongeren met een (verstandelijke) beperking en mensen met een Wajong-uitkering te bevorderen. Deze sluitende aanpak kenmerkt zich idealiter door (Sociaal Economische Raad, 2007):

- Centraal stellen van het individu met diens talenten en beperkingen
- Goede afstemming van regelingen
- Voldoende beschikbare ondersteuning en begeleiding
- Duidelijke afspraken over verantwoordelijkheden
- Goede samenwerking door alle betrokkenen
- Naadloze overgang van school naar werk
- Participeren naar vermogen

Vormen van arbeidsparticipatie

Veel mensen met een verstandelijke beperking gaan na hun schooltijd werken. Dat kan regulier werk zijn of werk in een sociale werkvoorziening (gesubsidieerd werk/ beschermd werkplek). Beiden zijn betaalde vormen van arbeid. Sommigen krijgen hierbij begeleiding. Er zijn ook mensen die door hun beperking niet kunnen werken doordat dit te moeilijk of te onrustig is. Voor hen is het belangrijk dat zij overdag activiteiten kunnen doen. Dat kan op een social firm, een zorgboerderij, binnen een arbeidsproject van instellingen, of een dagcentrum voor volwassenen. Veel mensen met een verstandelijke beperking hebben een beperkte verdien capaciteit en zijn niet in staat om meer dan 75% van het minimumloon te verdienen. Ze hebben daardoor meestal recht op een Wajong-uitkering (website MEE Zuid Holland Noord). Zie ook hoofdstuk 5.

Participatieladder

De genoemde opties voor arbeidsparticipatie zijn uitgewerkt in de zogenaamde participatieladder. De participatieladder geeft verschillende niveaus van activering aan. Doel is om dat niveau te bereiken dat overeenkomt met de specifieke mogelijkheden van de persoon. In tegenstelling tot wat het woord 'ladder' doet vermoeden, is de participatieladder niet gericht op alsmaar treden omhoog te gaan tot het individu bovenaan eindigt. Het gaat erom dat iedereen op dat niveau, op die trede, functioneert dat in zijn mogelijkheden ligt. Een baan op de reguliere arbeidsmarkt is niet voor iedereen de ideale vorm van arbeidsparticipatie. Mogelijk is jaren later een keer sprake van een trede omhoog. Maar een trede omlaag of 'blijven staan' behoort zeker ook tot de

mogelijkheden. Doordat deze ladder zo dynamisch is, zijn de tussenliggende processen van cruciaal belang, zoals jobcoaching, re-integratie, opleiding en training.

Ter illustratie: Uit onderzoek van Kwekkeboom & van Weert (2008) blijkt dat mensen met verstandelijke beperkingen overwegend tevreden tot heel tevreden zijn over het werk dat zij buitenshuis doen (84%). Hierbij gaat het zowel om betaald als onbetaald werk en dagbesteding. Voor de tevredenheid maakt het niets uit of men bij een arbeidsproject werkt of in een reguliere baan. Daarbij wordt het participeren in werk, al dan niet betaald werk, gezien als belangrijk onderdeel van een volwaardige deelname aan de samenleving.

Het principe van de Participatieladder is eenvoudig. Zes treden geven het participatieniveau aan. Treden 1 tot en met 4 zijn voor mensen zonder een arbeidscontract. Daarbij is alleen trede 4 gericht op arbeid. Treden 5 en 6 zijn voor mensen met regulier werk: met ondersteuning (trede 5) of zonder (trede 6). Wie op welke trede thuishoort is overzichtelijk gedefinieerd en valt relatief eenvoudig vast te stellen. Zie tabel 1 (website Participatieladder). Voor dit rapport zijn treden 4, 5 en 6 relevant.

Jaarlijks wordt tenminste één keer vastgelegd op welk niveau iemand functioneert. Daarbij wordt ook gekeken of dat het maximaal haalbare niveau is, of dat de persoon in kwestie nog kan stijgen op de ladder.

Tabel 1: Treden van de participatieladder

Participatieladder	Omschrijving activiteiten
Trede 1: Geïsoleerd levend	Geen tot nauwelijks contact met anderen behalve huisgenoten en functionele contacten met verzorgers/hulpverleners.
Trede 2: Sociale contacten buitenshuis	Enkele sociale contacten buiten directe woonomgeving, ondernemen van activiteiten zoals sporten, bioscoop bezoek
Trede 3: Georganiseerde activiteiten (cursus, vereniging)	Deelname aan (niet aan werkgerelateerde) activiteiten in georganiseerd verband zoals via verenigingen of cursussen.
Trede 4: Onbetaald werk zoals sociale activering, arbeidsmatige dagbesteding en vrijwilligerswerk	(Tijdelijke) ondersteuning gericht op maatschappelijke participatie en het doorbreken of voorkomen van sociaal isolement. Betreft werken met behoud van uitkering, vrijwilligerswerk, opleidings- en stagetrajecten en re-integratietrajecten met werkcomponent.
Trede 5: Betaald werk met ondersteuning zoals beschutte arbeid – detachering en begeleid werken. Inclusief sociale werkvoorziening (SW).	Sprake van arbeidscontract met een werkgever of is zelfstandige zonder personeel (ZZP) en ontvangt daarbij ondersteuning, bijvoorbeeld 1) door te werken in de sociale werkvoorziening (intern, gedetacheerd), 2) het hebben van een erkende jobcoach (begeleid werken), 3) een aanvullende uitkering, 4) loonkostensubsidie voor de werkgever of een combinatie van deze zaken. Werkgever (SW-bedrijf, regulier, detacheringsbureau) zorgt voor werkplekaanpassingen en structurele begeleiding en ontvangt loonkostensubsidie, vergoeding voor begeleiding en inrichting werkplaats. In geval van detachering betaalt de werkgever een inleenvergoeding.
Trede 6: Betaald werk op de reguliere arbeidsmarkt of als zelfstandige zonder personeel (ZZP)	Vraag en aanbod vinden elkaar zelf. Geen sprake van ondersteuning zoals bij trede 5.

In onderstaande paragrafen staan de treden 4, 5 en 6 van de participatieladder nader uitgewerkt evenals de mogelijke processen die plaatsvinden tussen de treden voor mensen met verstandelijke beperkingen.

Daaraan voorafgaand tonen tabellen 3 en 4 enkele cijfers over de participatiemogelijkheden van jongeren met een verstandelijke beperking. Tabel 3 toont de participatiemogelijkheden van jongeren met een Wajong-uitkering naar diagnose. Daarin is te zien dat 31% van de jongeren met verstandelijke beperkingen mogelijkheden heeft om begeleid te worden naar regulier werk, trede 6. Negentien procent heeft de mogelijkheid begeleid te worden naar trede 5 en 9% naar dagbesteding of vrijwilligerswerk op trede 4. Dat houdt in dat 59% van deze jongeren met verstandelijke beperkingen participatiemogelijkheden heeft. Tabel 4 toont vervolgens de participatiemogelijkheden van de verschillende doelgroepen binnen de jongeren met verstandelijke beperkingen. Daarin is duidelijk te zien dat naarmate de ernst van de verstandelijke beperking afneemt, de participatiemogelijkheden toenemen. Verder is te zien dat 37% van de instroom in de Wajong een verstandelijke beperking heeft. Daarvan hebben de meeste een licht verstandelijke beperking (16% van de totale instroom). Zowel tabel 3 als tabel 4 tonen dat het percentage jongeren met een verstandelijke beperking met mogelijkheden voor begeleiding naar regulier werk even groot is als dat van de totale groep jongeren met een Wajong-uitkering (31%). Relatief meer jongeren met een verstandelijke beperking hebben mogelijkheden voor begeleiding naar een sociale werkplaats; 19% ten opzichte van 13% van alle jongeren. Hetzelfde geldt voor begeleiding naar dagbesteding en vrijwilligerswerk; 9% van de jongeren met verstandelijke beperkingen hebben deze mogelijkheden tegenover 7% van alle jongeren met beperkingen. Tenslotte hebben jongeren met verstandelijke beperkingen vaker duurzaam geen participatiemogelijkheden; 27% ten opzichte van 19% van alle jongeren met beperkingen. Dit komt vooral door de groep met zware en matige verstandelijke beperkingen.

Tabel 3: Participatiemogelijkheden Wajongers naar diagnosecategorieën

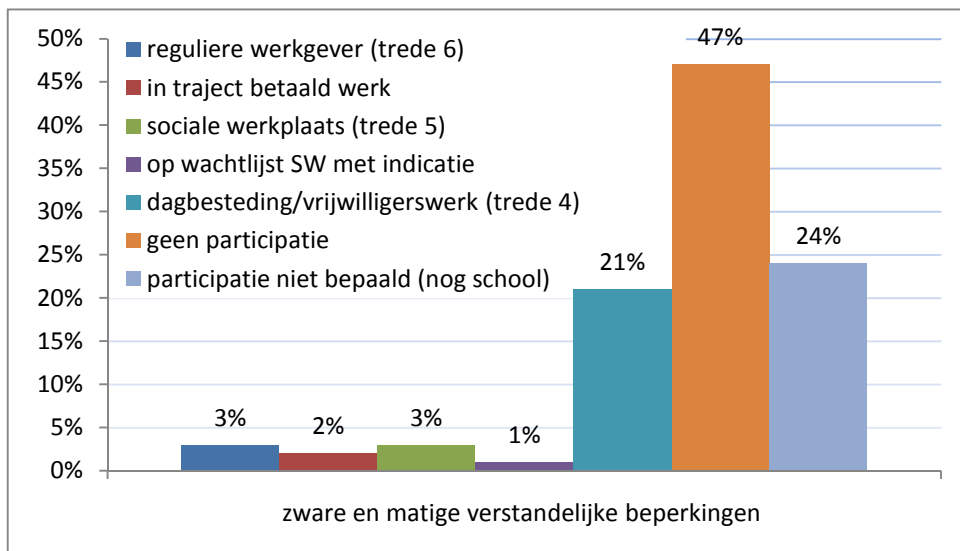
Participatiemogelijkheden	Verstandelijk beperkt	Autisme spectrum-stoornissen	Overige ontwikkelingsstoornissen	Psychische ziektebeelden	Somatische ziektebeelden	Totaal
Begeleiding naar reguliere werkgever (trede 6)	31%	40%	48%	16%	47%	31%
Begeleiding naar sociale werkplaats (trede 5)	19%	10%	16%	7%	9%	13%
Begeleiding naar dagbesteding of vrijwilligerswerk (trede 4)	9%	15%	4%	5%	5%	7%
Geen mogelijkheden op arbeidskundige gronden	9%	8%	9%	18%	15%	13%
Tijdelijk geen mogelijkheden (medische gronden)	4%	15%	17%	41%	8%	18%
Duurzaam geen mogelijkheden (medische gronden)	27%	11%	7%	14%	16%	19%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%

Tabel 4: Participatieoordeel naar primaire diagnose: Wajongers met een verstandelijke beperking, 2002-2006

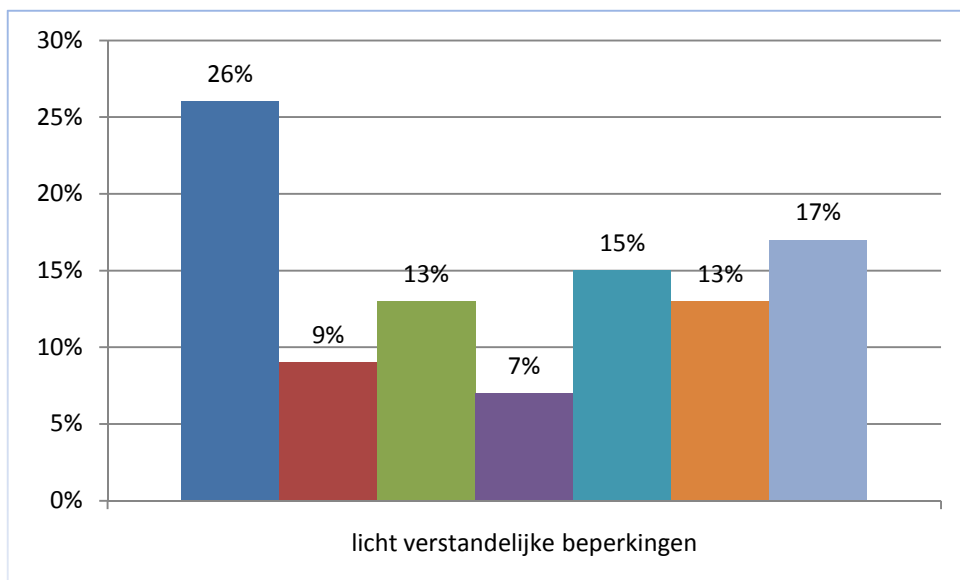
Participatiemogelijkheden	Zwaar verstandelijk beperkt	Matig verstandelijke beperkt	Licht verstandelijke beperkt	Zeer licht verstandelijk beperkt	Totaal verstandelijk beperkt	Totaal
Begeleiding naar reguliere werkgever (trede 6)	0%	8%	34%	58%	31%	31%
Begeleiding naar sociale werkplaats (trede 5)	0%	8%	27%	22%	19%	13%
Begeleiding naar dagbesteding of vrijwilligerswerk (trede 4)	0%	9%	15%	4%	9%	7%
Geen mogelijkheden op arbeidskundige gronden	2%	18%	10%	5%	9%	13%
Tijdelijk geen mogelijkheden (medische gronden)	2%	1%	6%	3%	4%	18%
Duurzaam geen mogelijkheden (medische gronden)	96%	56%	9%	8%	27%	19%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%	100%
% van Wajonginstroom	4%	6%	16%	10%	37%	100%

Het is niet alleen van belang om te kijken naar de participatiemogelijkheden bij Wajong-instroom, maar ook naar de feitelijke participatie. Uit cijfers van de participatiestatus van jongeren met een Wajong-uitkering in 2006 blijkt, dat minder jongeren daadwerkelijk participeren in een vorm van loonvormende arbeid (trede 5 en 6), dan op grond van de mogelijkheden verwacht kon worden. Geen 44%, maar 29% participeert in loonvormende arbeid (2006). Meer jongeren participeren in dagbesteding of vrijwilligerswerk (11% en geen 7% in trede 4). Daarentegen is het percentage jongeren met beperkingen dat *niet* participeert, al dan niet tijdelijk, duidelijk lager dan verwacht werd. Geen 37%, maar 29% participeert niet. De overige jongeren (31%) zijn op weg naar participatie of van hen is het vaststellen van de participatiestatus niet mogelijk (studie/school) (Berendsen, Havinga & Stoutjesdijk, 2008). De meest recente cijfers van de arbeidsparticipatie van mensen met een Wajong-uitkering tonen dat ongeveer 25% van deze groep betaald werk heeft. Binnen deze groep met betaald werk heeft meer dan de helft, 54%, een dienstverband in de sociale werkvoorziening (SW). Dit is de grootste groep. Nog eens 41% heeft een reguliere arbeidsovereenkomst, 3% is uitzendkracht en de overige Wajongers hebben een ander type dienstverband (Kenniscentrum UWV, 2010). Berekenen we het percentage door van de Wajongers met een regulier arbeidscontract ten opzichte van alle Wajongers, dan is dit ongeveer 10%.

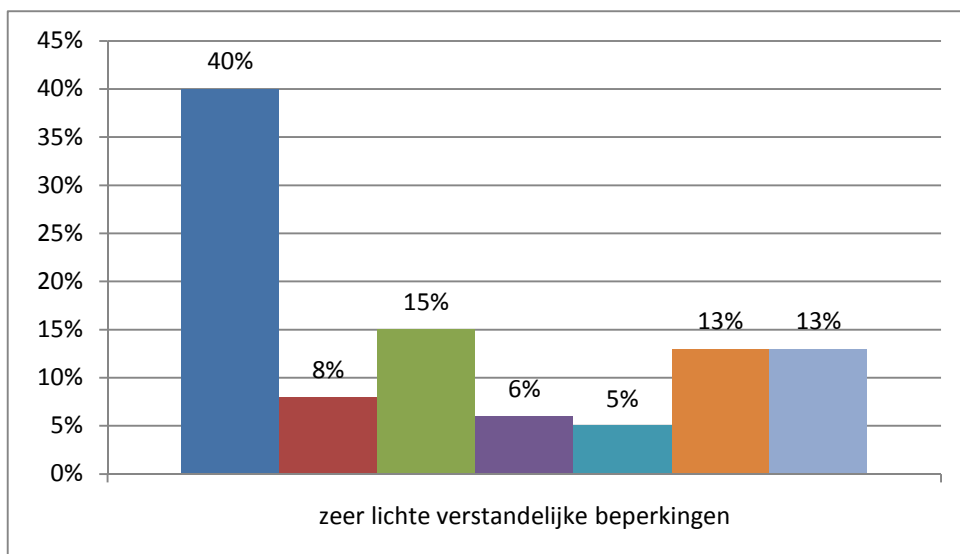
Voor de groep mensen met verstandelijke beperkingen is de feitelijke participatie afhankelijk van de ernst van de verstandelijke beperking. De volgende drie figuren tonen de situatie in 2006 voor mensen met zware en matige verstandelijke beperkingen, licht verstandelijke beperkingen en zeer licht verstandelijke beperkingen. Zie figuur 3, 4 en 5. Ze tonen dat naarmate de ernst van de verstandelijke beperking afneemt, de participatiestatus verschuift van vooral geen participatie en dagbesteding/ vrijwilligerswerk naar vooral betaald werk of een traject daar naartoe.



Figuur 3: participatiestatus Wajongers met zware en matige verstandelijke beperkingen



Figuur 4: participatiestatus Wajongers met lichte verstandelijke beperkingen



Figuur 5: participatiestatus Wajongers met zeer lichte verstandelijke beperkingen

De Wajong-instroom van jongeren met een achtergrond van Praktijkonderwijs (PrO) en Voortgezet Speciaal Onderwijs (VSO) neemt de laatste jaren toe. In 2006 heeft 44% van de totale Wajong-instroom een VSO/PrO-achtergrond. Deze ontwikkeling loopt parallel met een toename van het aandeel Wajongers met een lichte tot zeer lichte verstandelijke beperkingen. Het is dan ook aannemelijk dat deze jongeren met (zeer) lichte verstandelijke beperkingen deze onderwijstypen genieten. Zie ook hoofdstuk 4. De participatiemogelijkheden (trede 4, 5 en 6) van jongeren vanuit het VSO laten de laatste jaren een redelijk stabiel beeld zien; die van de jongeren vanuit het PrO laten echter een duidelijk stijging zien. De mogelijkheden voor deze jongeren nemen toe. Onduidelijk is, of dit komt doordat de focus ligt op hetgeen jongeren wel kunnen, in plaats van wat ze niet kunnen, of dat er sprake is van instroom in de Wajong van enkel die jongeren vanuit het PrO met mogelijkheden (Berendsen, Havinga & Stoutjesdijk, 2008).

Tot slot is de participatie van mensen met verstandelijke beperkingen aanzienlijk anders wanneer zij wel of geen bijkomende diagnose hebben, zoals bijvoorbeeld een ontwikkelingsstoornis, psychische ziekte of lichamelijke aandoening. Ter illustratie: van hen waarbij sprake is van enkel een verstandelijke beperking, participeert 35% van hen met een zware of matige verstandelijke beperking (participatie in trede 4, 5 of 6) en 74% van hen met een (zeer) lichte verstandelijke beperking. Wanneer sprake is van een tweede diagnose, dan participeert nog maar 22% van hen met een zware of matige verstandelijke beperking en 65% van hen met een (zeer) lichte verstandelijke beperking (Berendsen, Havinga & Stoutjesdijk, 2008).

6.2 Onbetaald werk

Veertien procent van alle mensen met verstandelijke beperkingen en een Wajong-uitkering participeert in onbetaald werk, in de vorm van dagbesteding of vrijwilligerswerk. Vooral Wajongers met matige verstandelijke beperkingen doen onbetaald werk (25%), en in mindere mate ook mensen met zware (16%), lichte (15%), of zeer lichte (5%) verstandelijke beperkingen. Van de hele groep met een Wajong-uitkering, ongeacht de diagnose, doet 11% onbetaald werk. Binnen deze groep met onbetaald werk heeft 50% een verstandelijke beperking, en dan voornamelijk matige en zware verstandelijke beperkingen (Berendsen, Havinga & Stoutjesdijk, 2008).

Arbeidsmatige dagbesteding

Onbetaald werk wordt ook wel arbeidsmatige dagbesteding of vrijwilligerswerk genoemd. Arbeidsmatige dagbesteding is er in drie varianten: 1) arbeidsmatige activiteiten zonder enige vorm van arbeidseisen, 2) arbeidsmatige activiteiten met enige eisen zoals productiedoelstellingen per dag of per week, en 3) arbeidsmatige activiteiten met productie-eisen en toepassing van arbeidsnormen zoals op tijd komen (Crombach & Kole, 2010).

Werk in de eerste variant wordt bijvoorbeeld uitgevoerd in dagactiviteitencentra van zorginstellingen; variant 2 in een social firm en variant 3 in centra voor arbeidsintegratie of arbeidsrehabilitatie of in leerwerkbedrijven.

Om voor dagbesteding in aanmerking te komen hebben mensen een AWBZ-indicatie nodig. Krijgen ze die niet, dan vallen ze mogelijk onder de Wet Maatschappelijk Ondersteuning en moet de gemeente de benodigde ondersteuning bieden. Mensen werken in onbetaald werk met behoud van uitkering.

Dagactiviteitencentra, werkplaatsen en zorgboerderijen

Vooral zorginstellingen, maar in toenemende mate ook gemeenten en particulieren, bieden via werkplaatsen, dagactiviteitencentra en zorgboerderijen arbeidsmatige dagbesteding, waar men onder begeleiding taken uitvoert (Crombach & Kole, 2010). Over het algemeen zijn er geen arbeidseisen. Het gaat erom mensen taken te geven waardoor ze volwaardig 'meedraaien'.

Het boerderij- en heemkundemuseum in Schimmert is uniek, omdat mensen met een beperking een belangrijke rol spelen bij de bedrijfsvoering. Zij voeren de Public Relations, serveren de koffie aan bezoekers en verrichten het restauratiewerk. Zij bemensen de receptie, heten de gasten bij aankomst welkom en verzorgen rondleidingen. Tevens onderhouden ze de grote tuin.

Voorbeeld zorgproject museum

Social firm

Social firms zijn bedrijven, maatschappelijke ondernemingen, met het doel om werk te creëren voor mensen met ernstige beperkingen. Dit valt onder de noemer maatschappelijk verantwoord ondernemen. Social firms bevinden zich in de reguliere arbeidsmarkt en bedienen een bepaalde markt. Mensen met beperkingen vormen het personeel. Daar waar nodig krijgt het personeel ondersteuning. Niet zelden is een social firm gelieerd aan een (zorg)instelling die mensen met beperkingen ondersteunt.

Op de Kattenburg in Druten is Nezzo print en creatie gevestigd. Nezzo richt zich op het midden- en kleinbedrijf, verenigingen en instellingen. Maar ook particulieren kunnen bij Nezzo terecht voor al hun print- en kopieerwerk. Nezzo is een maatschappelijke onderneming van Pluryn, voor mensen die geen uitzicht hebben op een betaalde baan. Nezzo biedt arbeidsmatige dagbesteding- en leerwerkplekken aan mensen met een handicap. Pluryn is een zorginstelling voor mensen met beperkingen die ondersteuning biedt op alle levensterreinen.

Voorbeeld Social firm

Variant 3: Centra voor arbeidsintegratie/ -rehabilitatie en leerwerkbedrijven

Centra voor arbeidsintegratie en arbeidsrehabilitatie zijn bedoeld voor mensen die niet (meer) voldoen aan de strenger geworden indicatiecriteria voor de sociale werkvoorziening. In principe zijn deze werkplekken gericht op toeleiding naar de arbeidsmarkt door het aanleren van arbeidsvaardigheden. In de praktijk blijkt de doorstroming naar de betaalde arbeidsmarkt, al dan niet regulier, beperkt te zijn. De werkzaamheden worden door de mensen, ook wanneer ze hiermee geen inkomsten verkregen, als werk ervaren en gewaardeerd (Kwekkeboom & van Weert, 2008).

Het doel van een leerwerkbedrijf is om mensen met een beperking via begeleiding voor te bereiden op een betaalde baan in de desbetreffende marktsector. Jongeren zitten op zo'n moment nog op school en volgen deze gerichte stage veelal onder begeleiding van een begeleider van school en een begeleider op de werkplek. Bij uistroom naar een betaalde baan kan een jobcoach de begeleiding indien nodig overnemen. Om een leerwerkbedrijf te mogen zijn, is een certificering nodig. Social firms en arbeidstrainingcentra zijn vaak ook leerwerkbedrijven.

In Amsterdam is leerwerkbedrijf Sweet Store gevestigd. Het biedt een voortraject aan jongeren die niet meteen aan de slag kunnen op de reguliere arbeidsmarkt. Het is een commercieel bedrijf middenin de praktijk, maar toch beschermd. In Sweet Store kunnen mensen genieten van een kop koffie en taart. Werknemers zijn jongeren van het VSO. Allen hebben een begeleidingsplan en begeleiders van school en Sweet Store. Na goede afronding van hun stage krijgen de jongeren een landelijk erkend branchecertificaat.

Voorbeeld leerwerkbedrijf

Arbeidstrainingscentra zijn instellingen die gericht zijn op de versterking van de arbeidsvaardigheden van mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt. Mogelijk heeft iemand een indicatie voor de sociale werkvoorziening, of zit iemand in een re-integratietraject. Maar het kan ook gaan om mensen die in een beschermde omgeving willen werken zonder direct gericht te zijn op uitstroom. Vaak zijn er ook opleidingsmogelijkheden.

De Atlant Groep traint, faciliteert en begeleidt mensen met een grote afstand tot de arbeidsmarkt, en bouwt aan personele concepten in samenwerking met bedrijven, overheden en instellingen. Er is geen winstoogmerk. De training en begeleiding vindt vooral plaats op de werkvloer. Het idee is om mensen zoveel mogelijk buiten de eigen deuren te plaatsen. Mensen werken dan in aangesloten partnerbedrijven via begeleid werken. Is dat een stap te ver, dan zijn er ook interne werkplaatsen waar ruimte is voor bescherm werken.

Voorbeeld centrum voor arbeidsintegratie (Atlant is ook leerwerkbedrijf, re-integratiebedrijf)

Relim is een arbeidsrehabilitatiebedrijf en een bijzondere sociale werkplaats waar mensen met behoud van uitkering of een SW-dienstverband werken, die vanwege psychische en/of psychosociale problematiek (nog) niet op de gewone arbeidsmarkt terecht kunnen. Vaak is sprake van verstandelijke beperkingen. Persoonlijke ontwikkeling en het leren werken binnen een team staan voorop. Dit wordt bereikt door het in eigen tempo verwerven van enerzijds algemene arbeidsvaardigheden en anderzijds specifieke beroepsvaardigheden/competenties. Relim heeft verschillende eigen werkplaatsen.

Voorbeeld centrum voor arbeidsrehabilitatie (Relim is ook leerwerkbedrijf in diverse vakgebieden)

6.3 Betaald werk met ondersteuning

Sociale werkvoorziening

Kwekkeboom & van Weert (2008) stellen in hun onderzoek dat mensen met verstandelijke beperkingen graag werken in de sociale werkvoorziening. Zij stellen vermoedelijk op prijs dat zij in een omgeving werken waar rekening gehouden wordt met hun beperkingen.⁵ In 2008 werken ongeveer 100.000 mensen in de sociale werkvoorziening en staan 20.000 mensen op de wachtlijst (Commissie Fundamentele herbezinning Wet Sociale Werkvoorziening, 2008). Van alle

⁵ Kanttekening bij dit onderzoek is dat de groep respondenten waarop dit gebaseerd is, niet representatief is voor de hele groep mensen met verstandelijke beperkingen. Het betreft een kleine groep in een regionaal onderzoek. Leeftijd: 18 jaar of ouder en tevens zelfstandig (begeleid) wonend.

medewerkers in de sociale werkvoorziening heeft 34% een verstandelijke beperking (los van de precieze (voormalige) uitkering).

De sociale werkvoorziening is ontstaan als mogelijkheid voor betaald werk voor mensen die vanwege hun beperking niet terecht kunnen op de reguliere arbeidsmarkt. Het is een beschutte werkomgeving waar rekening gehouden wordt met de beperkingen. Om in aanmerking te komen voor de sociale werkvoorziening, is een zogenaamde WSW-indicatie nodig.

Daaraan zijn de volgende criteria gekoppeld:

- 1) Werken in een reguliere baan is uitgesloten, vanwege de aanwezige beperkingen
- 2) In staat om te werken in een aangepaste functie of in een aangepaste omgeving
- 3) In staat om regelmatig te werken
- 4) Gemotiveerd om te werken

Vanuit de sociale werkvoorziening is met behoud van de indicatie detachering mogelijk bij een reguliere werkgever. De sociale werkvoorziening heeft de volgende hoofdtaken:

- Opstap naar reguliere werkgever
- Toerusten naar arbeid door leren en werken
- Ondersteuning op de werkplek
- Ondersteuning bij terugval
- Ondersteuning van werkgevers bij detachering
- Vangnet voor hen die niet terecht kunnen op de reguliere arbeidsmarkt

In 2006 werkt 10% van de Wajongers met verstandelijke beperkingen in de sociale werkvoorziening. Kijkende naar deze groep met verstandelijke beperkingen, dan werken er vooral mensen met zeer lichte verstandelijke beperkingen (15%) en lichte verstandelijke beperkingen (13%) en in mindere mate ook mensen met matige verstandelijke beperkingen (3%). Naast deze percentages staat nog eens 5% van de mensen met verstandelijke beperkingen op de wachtlijst. Zij hebben al de benodigde indicatie (Berendsen, Havinga & Stoutjesdijk, 2008).

In totaal werkt 6% van alle Wajongers in de sociale werkvoorziening. Binnen deze groep die in de sociale werkvoorziening werkt en een Wajong uitkering heeft, heeft 60% een verstandelijke beperking, en dan voornamelijk (zeer) lichte verstandelijke beperkingen (Berendsen, Havinga & Stoutjesdijk, 2008).

Momenteel bestaat eveneens een wachtlijst voor de sociale werkvoorziening. Dat komt onder meer doordat er nauwelijks uitstroom is. Zoals eerder gemeld ligt het salaris dat jongeren in de sociale werkvoorziening verdienen hoger dan in de reguliere sector (Jehoel-Gijsbers, 2010). Aan deze verkeerde prikkels moet wat veranderen. Daarnaast heersen bij reguliere werkgevers vooroordelen en tegenstand om mensen met beperkingen in dienst te nemen ten aanzien van financiële en administratieve lasten (Commissie Fundamentele herbezinning Wet Sociale Werkvoorziening, 2008).

Begeleid werken

Wanneer sprake is van arbeidscontract met een werkgever of van zelfstandig ondernemerschap als zelfstandige zonder personeel (ZZP) èn de persoon met de verstandelijke beperking krijgt begeleiding van een erkende jobcoach, dan is sprake van begeleid werken. De werkgever kan een reguliere werkgever zijn, of een sociale werkvoorziening. In het laatste geval kan het zijn, dat de werknemer intern werkt bij die sociale werkvoorziening, of extern gedetacheerd wordt bij een reguliere werkgever. Het gaat erom dat de werknemer een arbeidscontract heeft. Mogelijk krijgt

de werknemer ook andere vormen van ondersteuning dan begeleid werken en/of kan de werkgever van voorzieningen gebruik maken. Voor meer informatie over de jobcoach en de werkgeversvoorzieningen, zie hoofdstuk 5, paragraaf 5.2.2.

6.4 Betaald werk op reguliere markt of zelfstandig

In 2006 werkt 23% van de Wajongers met verstandelijke beperkingen bij een reguliere werkgever in een betaalde baan. Binnen de groep met verstandelijke beperkingen, hebben vooral mensen met zeer lichte verstandelijke beperkingen een betaalde baan (40%), gevolgd door mensen met lichte verstandelijke beperkingen (26%). Zeer weinig mensen met matige verstandelijke beperkingen werkt regulier (3%) en niemand met zware verstandelijke beperkingen. Naast deze percentages is nog eens 7% van de mensen met verstandelijke beperkingen bezig met een traject richting betaald werk (Berendsen, Havinga & Stoutjesdijk, 2008).

In totaal werkt 22% van alle Wajongers op de reguliere arbeidsmarkt. In deze groep met betaald werk, heeft 38% een verstandelijke beperking. Dit zijn mensen met (zeer) lichte verstandelijke beperkingen (Berendsen, Havinga & Stoutjesdijk, 2008). Niet iedereen kan mee in de reguliere banen van tegenwoordig. Door automatisering zijn eenvoudige werkzaamheden veelal vervallen en bestaat een reguliere baan vaak gedeeltelijk uit taken die te moeilijk zijn voor mensen met verstandelijke beperking. Vandaar dat de laatste jaren een trend te zien richting jobcarving. Met jobcarving worden bestaande functies op taakniveau geanalyseerd en wordt gekeken welke werkzaamheden kunnen worden weggesneden en vervolgens samengevoegd tot een of meerdere nieuwe banen voor mensen met een functiebeperking (Soest van, 2009).

In het Slotervaart ziekenhuis in Amsterdam en in het Elkerliek Ziekenhuis in Helmond is men via projecten bezig om tot nieuwe vormen van functiedifferentiatie te komen om zo banen te creëren voor mensen met beperkingen.

Voorbeeld jobcarving

Betaald werk kan enerzijds bij een werkgever. Anderzijds is het ook mogelijk om als ondernemer aan de slag te gaan. Het is echter zeer zelden dat iemand met een verstandelijke beperking als ondernemer werkt. Toch zijn in andere landen, zoals de Verenigde Staten, voorbeelden bekend en begint het idee in Nederland ook meer te leven. Kenniscentrum Vilans bracht in 2008 deze optie onder de aandacht (Pijl van der & Soest van, 2008). Met de juiste ondersteuning moet het starten en runnen van een eigen bedrijf ook lukken voor mensen met verstandelijke beperkingen, aldus de belangenvereniging voor en met mensen met een verstandelijke beperking. Belangrijk uitgangspunt daarbij is om uit te gaan van de dromen, wensen en mogelijkheden van de persoon en niet van een (mogelijke) behoefte van anderen. Het werk moet echt passen. Het moet gaan om begeleid ondernemerschap, waarbij de begeleiding ook na de startfase wordt voortgezet en bestaat uit een netwerk rondom de ondernemer met verstandelijke beperking van familie, opleidingsinstituten en re-integratiebedrijven. Werkzaamheden die bij ondernemerschap horen, maar die niet passen (bijvoorbeeld administratie) moet anders worden georganiseerd dan wel worden uitbesteed (Soest van, 2009). Wanneer sprake is van begeleiding van een erkende jobcoach, dan valt het begeleid ondernemerschap binnen *betaald werk met ondersteuning* (zie paragraaf 6.3).

In Nederland is nog weinig ervaring opgedaan met het begeleiden van ondernemende mensen met verstandelijke beperkingen. Wet- en regelgeving voor mensen met een Wajong-uitkering is

daarbij niet erg stimulerend als je ondernemer wil worden. Toch zien we dat steeds meer re-integratiebedrijven het specialisme 'ondernemerschap' bieden.

Stichting No Handicap heeft in 2006 een netwerk opgezet van ondernemers met een beperking. Dit netwerk richt zich op het ondersteunen van (startende) ondernemers met allerlei beperkingen, die wel of geen recht op een uitkering hebben. Zie: www.nohandicap.nl

Initiatief ondernemerschap

6.5 Aanbevelingen

Ondanks het gegeven dat door de crisis voor mensen met verstandelijke beperkingen moeilijker is geworden om werk te vinden dan wel te houden, is het de verwachting dat over een aantal jaren iedereen nodig is. Door de vergrijzing van de bevolking ontstaat veel werkgelegenheid en moet een kleinere beroepsbevolking straks de pensioenlast van de oudere generatie dragen. Naast alle morele, ethische en maatschappelijke argumenten om ervoor te zorgen dat mensen met beperkingen hun talenten moeten kunnen ontplooiën en kansen moeten krijgen, geeft deze economische situatie naar verwachting een positieve impuls aan de arbeidsparticipatie van mensen met (verstandelijke) beperkingen. Daarbij zal wel aandacht nodig blijven voor begeleiding en passend werk.

De belangrijkste aanbevelingen voor deze ondersteuning aan mensen met verstandelijke beperkingen zijn (Vruggink & Raaphorst, 2009):

- Beschouw alle levensterreinen in samenhang bij het bevorderen van de participatie, met aandacht voor de transities, zoals van onderwijs naar werk. Heb daarbij aandacht voor het belang van arbeid en de rol die het kan spelen in de participatie op andere terreinen. Zo biedt economische zelfstandigheid mogelijkheden tot (begeleid) zelfstandig wonen.
- Werk als partijen in het veld (onderwijs, re-integratie, werkgevers, zorg) samen aan een gemeenschappelijk doel, namelijk de arbeidsparticipatie van de persoon met verstandelijke beperkingen.
- Stel het individu centraal en vertrek vanuit zijn/haar sterke kanten, eigen kracht, dromen en wensen in plaats van te redeneren vanuit het aanbod aan opties. Als iemand kan doen wat hij/zij erg graag doet, neemt de kans op succes toe. Houd ook goed rekening met beperkingen.
- Versterk de zelfregie van mensen met verstandelijke beperkingen, empowerment genaamd, waarbij sprake is van rechten (op werk, op begeleiding) en plichten. Onderdeel daarvan is, dat mensen aangezet worden om vroeg na te denken over hetgeen ze zelf willen.
- Zet in op praktijkgerichte trajecten (vooral 'doen'), aangezien deze (meestal) meer aanspreken dan theoretische trajecten bij mensen met verstandelijke beperkingen. Zet daarbij ook in op het leren van benodigde arbeidsvaardigheden.
- Werk aan een positieve attitude bij (toekomstige) werkgevers ten aanzien van de arbeidsdeelname van mensen met verstandelijke beperkingen.

Literatuur

- Berendsen, D., Havinga, H., Stoutjesdijk, M. (2008). *Kenniscahier 08-01. De participatiemogelijkheden van de Wajonginstroom. Een onderzoeksrapport in het kader van het dossieronderzoek Wajong 2007*. Amsterdam: UWV.
- Brenninkmeijer, J.H. (1997). *Basisboek Handicap en samenleving*. Utrecht/Heerlen: De Tijdstroom i.s.m. Open Universiteit.
- Bruijn de H., Beumer, H., Visser, R. (2007). *AWBZ-zorg op school. Brochure voor ouders van kinderen met een beperking*. Utrecht: www.oudersenrugzak.nl / CG-raad.
- Butcher, S., Wilton, R. (2008). Stuck in transition? Exploring the spaces of employment training for youth with intellectual disability. *Geoforum*, 39, 1079-1292.
- Centraal Bureau voor de Statistiek. (2009). *Jaarboek onderwijs in cijfers*. Den Haag/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- College Bouwen Ziekenhuisvoorzieningen (CBZ). (2004). *Licht verstandelijk gehandicapte jongeren met probleemgedrag – Signaleringsrapport*. Utrecht: CBZ.
- Commissie Arbeidsparticipatie o.l.v. P.Bakker. (2008). *Advies: Naar een toekomst die werkt*. Den Haag.
- Commissie Fundamentele herbezinning Wet Sociale Werkvoorziening o.l.v. B. de Vries (2008). *Advies: Werken naar vermogen*. Den Haag
- Crombach-Röben, P., Kole, D. (2010). *Verkenning van ontwikkelingen in Arbeidmatige dagbesteding*. Utrecht: Vilans.
- Dekker, M.C. (2003). *Psychopathology in children with intellectual disability*. Rotterdam: Dissertation Erasmus MC - Sophia Children's Hospital.
- Dossen, A. (2010). *Psychische stoornissen, gedragsproblemen en verstandelijke handicap. Een integratieve benadering bij kinderen en volwassenen*. Assen: Van Gorcum.
- FvO, Federatie van Ouderverenigingen. (1999). *Standaardregels: gelijke kansen voor mensen met beperkingen*. Utrecht: FvO.
- Geffen van, H., Nouwens, P. (2010). *Struisvogels met grote eieren*. Sittard: Koraal Groep.
- Gennep van, A. (2003). *Voor & tegen. Vernieuwing in de zorg voor mensen met een verstandelijke beperking*. Antwerpen/Apeldoorn: Garant.
- Heeringa, N., Zomerplaag, J., Mulder, A. (2004). *Een leven lang leren voor mensen met een verstandelijke beperking*. Utrecht: NIZW.

Hermans, F. (2010). Wij gaan uit van de mensen hun mogelijkheden, niet van hun beperkingen. Interview met twee jobfinders van re-integratiebedrijf Jobstap. *Limburg Onderneemt*, mei 2010.

Jehoel-Gijsbers, G (red.). (2010). *Beperkt aan het werk. Rapportage ziekteverzuim, arbeidsongeschiktheid en arbeidsparticipatie*. Den Haag: SCP/CBS/TNO Kwaliteit van leven.

Kenniscentrum UWV. *UWV Kwartaalverkenning 2010-III*. 2010

Kievit, Th., Tak, J.A., Bosch, J.D. (2009). *Handboek Psychodiagnostiek voor de hulpverlening aan kinderen*. Utrecht: De Tijdstroom.

Koops, H., Kwekkeboom, M.H. (2005). (Goed) burgerschap van mensen met een beperking. In: *De goede burger. Tien beschouwingen over een morele categorie*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

Kwekkeboom, M.H., Weert van, C.M.C. (2008). *Meedoen en gelukkig zijn. Een verkennend onderzoek naar de participatie van mensen met een verstandelijke beperking of chronische psychiatrische problemen*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau/ Avans Hogeschool.

Lierop van, B., Reichrath, E. (2007). *Stilstaan bij voortgang. Begeleiding van jongeren met een functiebeperking in het middelbaar beroepsonderwijs*. Utrecht/Hoensbroek: Kenniscentrum CrossOver/ iRv Kenniscentrum voor Revalidatie en Handicap.

Luckasson, R., Borthwich-Duggy, S., Buntix, W.H.E. (2002). *Mental retardation: Definition, Classification, and Systems of Supports*. Washington: American Association on Mental Retardation.

Maas, J.M.A.G., Serail, S., Janssen, A.J.M. (1988). *Frequentie-onderzoek geestelijk gehandicapten 1986*, Tilburg: IVA.

Machielse, A. (2006). *Onkundig en onaangepast. Een theoretisch perspectief op sociaal isolement* (proefschrift). Utrecht: Jan van Arkel.

Ministerie van Onderwijs Cultuur en Wetenschap & Chronisch zieken en Gehandicaptenraad. (2003). *Nieuwe regeling voor schoolgaande kinderen met een handicap. Informatie over leerlinggebonden financiering*. Utrecht: ministerie van OCW.

OCenW-regelingen. Doorstroomregeling vmbo-beroepsonderwijs (2001). Beroepsonderwijs en volwasseneneducatie. *Gele Katern*, nr. 2/3, 23-32.

Pijl van der, D., Soest van, K. (2008). *Verstandelijk gehandicapt en toch zelfstandig ondernemer! Vernieuwend denken leidt tot nieuwe mogelijkheden*. Utrecht: Vilans.

Pilisuk, M. (2001). A job and a home. Social networks and the integration of the mentally disabled in the community. *American Journal of Orthopsychiatry*, 71 (1), 49-60.

Ras, M., Woittiez, I., Kempen, H. van, Sadiraj, K. (2010). *Steeds meer verstandelijk gehandicapten? Ontwikkelingen in vraag en gebruik van zorg voor verstandelijk gehandicapten*. Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau.

- Reichrath, E. (2008). Waar blijft de rolstoeler in het mbo en hoger onderwijs? *Vector Magazine*, 6, 16-17.
- Reichrath, E., Witte de, L.P. (2007). *Uitstroom van leerlingen in het Voortgezet Speciaal Onderwijs (VSO). Kenmerken, knelpunten en aanbevelingen*. Hoensbroek: iRv, Kenniscentrum voor Revalidatie en Handicap.
- Rouvoet, A., Dijkma, S.A.M. (2009). *Brief – betreft wettelijke borging zorg in en om de school*. Den Haag: Ministerie van Jeugd en Gezin/ Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap.
- Schuengel, C., Janssen, C.G.C. (2006). People with mental retardation and psychopathology: Stress, affect regulation and attachment. A review. *International Review Research Developmental Disabilities*, 32, 231-262.
- Sectororganisaties PO, VO, WEC, AOC en MBO. (2010). *De contouren van het referentiekader* [Passend onderwijs. Red.].
- Severiens, S., Rezai, S., Wolff, R., Koning de, J., Gravesteijn, J., Tanis, O., Beretty, T. (2009). *Studeren met een functiebeperking. Resultaten van een onderzoek onder eerstejaars studenten*. Den Haag: Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap/ RISBO/SEOR.
- Slonims, V., Cox, A, McConachie, H. (2006). Analysis of mother-infant interaction in infants with Down syndrome and typically developing infants. *American Journal on Mental Retardation*, 111, 273-289.
- Sociaal-Economische Raad. (2007). *Advies: Meedoen zonder beperkingen – meer participatiemogelijkheden voor jonggehandicapten*. Den Haag: SER.
- Soest van, K. (2009). *Verstandig ondernemen. Over begeleid ondernemen met een verstandelijke beperking*. Utrecht: Vilans.
- Stoll, J., Bruinsma W., Konijna, C. (2007). *Nieuwe cliënten voor bureau jeugdzorg. Jeugdigen met meervoudige problemen waaronder een lichte verstandelijke beperkingen en instrumenten voor herkenning en signalering*. Utrecht: NIZW.
- Stoutjesdijk, M., Berendsen, E. (2007). *Kenniscahier 07-01. De groei van de Wajonginstroom Een onderzoeksrapport in het kader van het dossieronderzoek Wajong 2007*. Amsterdam: UWV.
- UWVwerkbeprijf. (2009). *Een WW-uitkering. En nu? Wat u moet weten als u een WW-uitkering krijgt*.
- Velden van der, N. (2007). *Arbeidsparticipatie en reïntegratie van chronisch zieken en gehandicapten*. Kerkdriel: iResearch.
- Verlaan, W. (2009). *Het Botsboek. Oplossingen voor tegenstrijdigheid in regels en wetten*. Nieuwegein: Kenniscentrum CrossOver.
- Vossen, C. (2007). *Hoe zorg je voor ongeneeslijk zieken met een verstandelijke beperking – handreiking voor palliatieve zorg*. Utrecht: V&VN/Integraal Kankercentrum Oost.

Vruggink, E., Raaphorst, L. (2009). *Activiteitenprogramma Programma Cultuuromslag Wajong. Versie 1.7, 10 juli 2009*. Den Haag: Programma Cultuuromslag Wajong.
Woittiez, I.B., Ras, M. (2010). *Hoe vaak komt een verstandelijke handicap voor?* In: Volksgezondheid Toekomst Verkenning, Nationaal Kompas Volksgezondheid. Bilthoven: RIVM.

Websites

<http://nl.wikipedia.org/wiki/Consultatiebureau> - Wikipedia (18-7-2010)

http://nl.wikipedia.org/wiki/Leerwegondersteunend_onderwijs - Wikipedia (08-7-2010)

http://nl.wikipedia.org/wiki/Middelbaar_beroepsonderwijs - Wikipedia (08-7-2010)

http://nl.wikipedia.org/wiki/Wet_educatie_en_beroepsonderwijs - Wikipedia (15-7-2010)

http://nl.wikipedia.org/wiki/Wet_werk_en_bijstand - Wikipedia (11-6-2010)

<http://home.szw.nl> - Ministerie Sociale Zaken en Werkgelegenheid – rubriek Onderwerpen (11-6-2010)

<http://ouders.debascule.com/index.php?id=938> – De Bascule (16-7-2010)

<http://toetswijzer.kennisnet.nl/html/lwoopro/toelichting.shtm> - Toetswijzer Kennisnet (18-7-2010).

<http://wetten.overheid.nl> - wetgeving (08-07-2010; 15-07-2010)

http://www.cpb.nl/nl/prognoses/kerngegevens_cep2009_voorlopig.html - Centraal Bureau voor de Statistiek (11-6-2010)

<http://www.cg-raad.nl> – Chronisch zieken en gehandicaptenraad (23-7-2010)

<http://www.cgb.nl/>; Commissie Gelijke Behandeling - Rubriek Wetgeving- WGB h/cz (11-6-2010)

<http://www.cgb.nl/artikel/uitbreiding-wgbhcz-voor-primair-en-voortgezet-onderwijs>; Commissie Gelijke behandeling – uitbreiding WGB h/cz (11-6-2010)

<http://www.ciz.nl/> (18-7-2010)

<http://www.devolkkrant.nl> – De Volkskrant, bericht 17 juni 2009 (11-6-2010)

<http://www.devolkkrant.nl> – De Volkskrant, bericht 18 juni 2010 (18-6-2010)

<http://www.fd.nl> – Het Financieel Dagblad (21-5-2010)

<http://www.handicap.info> - MEE Rotterdam Rijnmond (16-7-2010)

<http://www.kenniscentrumevc.nl> - Kenniscentrum EVC (18-6-2010)

<http://www.limburgonderneemt.nl/nieuws/?catID=9&newsID=4225> – interview met twee jobfinders van Jobstap (mei 2010)

http://www.lokaleversterking.nl/plv/handreikingen/agenda_22 Programma Lokale versterking GGz Wmo - Agenda 22 (18-6-2010)

<http://www.meezhn.nl> - MEE Zuid Holland Noord (18-4-2010)

<http://www.participatieladder.nl> – Participatieladder van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (30-7-2010).

<http://www.passendonderwijs.nl> - Website Passend onderwijs (13-7-2010)

<https://www.regelhulp.nl/overzicht/awbz-zorg-op-school/> - Regelhulp (15-7-2010)

<http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/passend-onderwijs> - Rijksoverheid (08-07-2010)

<http://www.rugzakinmbo.nl> – Leerlinggebonden financiering (10-7-2010)

<http://www.uwv.nl> - UWV - Particulieren (11-6-2010)

<http://www.uwv.nl/wia> - UWV – Wia (12-6-2010)

<http://www.zat.nl> - Landelijk steunpunt ZAT van het Nederlands Jeugdinstituut (15-7-2010)

<http://www.50tien-oudersenrugzak.nl> – Leerlinggebonden financiering (10-7-2010)

Persberichten

Centraal Bureau voor de Statistiek. Minder werklozen. 21 mei 2010. Via www.cbs.nl, rubriek Arbeid en sociale zekerheid d.d. 7-6-2010.

FNV-Jong – Binnenlands bestuur. Wet WIJ laat jonge werkloze in de steek. 3 juni 2010. Via www.nji.nl d.d. 7-6-2010.

De Volkskrant. Massawerkloosheid afgewend. 18 juni 2010.

Sociaal en Cultureel Planbureau. Steeds meer mensen met verstandelijke beperking. Helpende handen (www.helpendehanden.nl) d.d. 11 maart 2010.

Colofon

Titel

Arbeidsparticipatie van mensen met verstandelijke beperkingen in Nederland
Regels, wetten en voorbeelden

Auteurs

Enid Reichrath
Frans Nijhuis

Uitgave

Maastricht, oktober 2010, in opdracht van EuregioProject Hand in Hand
www.euregioprojekt-handinhand.nl

© toetsen meten & weten & Disworks

